

Ægtefællebidrag

En komparativ gennemgang af udvalgte regler om ægtefællebidrag samt en analyse af eventuelle behov for reformer på området

Maintenance between former spouses

A comparative review of selected rules concerning maintenance between former spouses and an analysis of possible reform requirements within the area

af ULLA LOMHOLDT ISTRUP

Afhandlingen omhandler de af retten fastsatte ægtefællebidrag, der tilkendes efter ægteskabets ophør ifølge lov om ægteskabets indgåelse og opløsning § 50. Der foretages indledningsvist en gennemgang af reglerne fra 1922 til i dag.

Dernæst gennemgås den todelte kompetence der består i dansk ret, idet retten ved uenighed afgør spørgsmålet om bidragspligten og varigheden heraf, mens statsamtet fastsætter bidragets størrelse. Norges ophævelse af en tilsvarende kompetenceopdeling i 1937 beskrives, og der gives forslag til en ændring af den todelte kompetence i dansk ret.

Der foretages efterfølgende en grundig gennemgang af forudsætninger for tilkendelse af ægtefællebidrag, pligtens varighed og bidragets udbetalingsmåde i dansk ret. Norsk, svensk, tysk og hollandsk ret analyseres med henblik på at udlede disse landes retsstilling indenfor de beskrevne områder og på baggrund heraf at foretage en sammenligning med den danske retsstilling.

Der er i 2001 tilvejebragt et europæisk samarbejde på området for ægtefællebidrag med nedsættelsen af The Commission on European Family Law (i det følgende betegnet CEFL). CEFL har analyseret 22 europæiske landes retsstilling om ægtefællebidrag og fremkommer på baggrund heraf med forslag til overordnede grundsætninger på området. CEFL's overordnede grundsætninger inddrages indenfor de beskrevne områder og egne reformforslag fremføres.

Afslutningsvist indeholder afhandlingen en kortfattet opsamling og konklusion, herunder en samlet gengivelse af de i afhandlingen fremførte reformforslag.

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	2
1. Indledning	4
1.1 Baggrunden for ægtefællebidrag	4
1.2 Problemformulering.....	4
1.3 Problemafgrænsning og afhandlingens opbygning	5
2. Reglerne om ægtefællebidrag gennem tiden.....	6
2.1 Reglerne før 1922.....	6
2.2 1922-loven.....	7
2.3 1957-udvalget	8
2.4 1969-udvalget	9
2.5 Arbejdsgruppen af 1987	10
2.6 Fremskridtspartiets beslutningsforslag af 1994	11
3. Delt kompetence mellem domstolene og Statsamtet jf. ÆL	
§ 50, stk. 1	11
3.1 1922-loven.....	12
3.2 1969-loven.....	12
3.3 Betænkning 7 om fremgangsmåden ved separation og skilsmisse fra 1977	13
3.4 Udviklingen fra 1977 til i dag	14
3.5 Kritik af den delte kompetence	15
3.6 Norsk ret.....	16
3.7 Reformforslag	17
4. Forudsætninger for tilkendelse af bidrag jf. ÆL § 50, stk.	
2	19
4.1 De lovgivne kriterier i ÆL § 50, stk. 2.....	20
4.1.1 Behov.....	20
4.1.2 Evne	21
4.1.3 Ægteskabets varighed.....	21
4.1.4 Behov for støtte til uddannelse eller lignende	21
4.2 De ulovgivne kriterier	21
4.2.1 Forældremyndighed	21
4.2.3 Skyld	22
4.2.4 Tredjemandsamliv.....	22
4.2.5 Samlivsskadesynspunktet.....	23
4.2.6 Den bidragssøgende er udlænding.....	25
4.2.7 Hustruens ret til enkepension	25
4.3 Andre kriterier	26

4.4 Norsk og svensk ret	26
4.5 Tysk og hollandsk ret	28
4.6 Reformforslag	29
4.6.2 <i>Hovedregel om underholdsforpligtigelsens ophør efter separation eller skilsmisse</i>	29
4.6.3 <i>Undtagelsesregel om betingelser for tilkendelse af bidrag</i>	30
4.6.4 <i>Indholdet af undtagelsesreglen</i>	30
4.6.4.1 <i>Behov og evne</i>	30
4.6.4.2 <i>Ægteskabets varighed</i>	30
4.6.4.3 <i>Behov for støtte til uddannelse</i>	31
4.6.4.4 <i>Alder og helbred, herunder samlivsskadesynspunktet</i>	31
4.6.4.5 <i>Omsorg for et fælles barn</i>	32
4.6.4.6 <i>Fordelingen af fælles opgaver under samlivet</i>	33
4.6.4.7 <i>Levestandard under ægteskabet</i>	33
4.6.5 <i>Lovregel om betydningen af tredjemandssamliv i relation til tilkendelse af bidrag</i>	34
5. Pligtens varighed jf. ÆL § 50, stk. 1, 2. pkt.	35
5.1 Indledning om bidragspligtens varighed	35
5.2 Tidsbegrænset bidrag	35
5.3 Tidsubegrænset bidrag	37
5.4 Norsk og svensk ret	40
5.5 Tysk og hollandsk ret	41
5.6 Reformforslag	42
5.6.1 <i>Indledning</i>	42
5.6.2 <i>Hovedregel om overgangsbidrag</i>	42
5.6.3 <i>Undtagelsesregel om længerevarende bidrag</i>	43
5.6.4 <i>Undtagelsesregel om tidsubegrænset bidrag</i>	43
6. Bidragets udbetaling – månedsbeløb eller engangsbeløb?	44
6.1 Månedsbeløb i dansk ret	44
6.2 Aftalte engangsbeløb	44
6.3 Norsk og svensk ret	45
6.4 Tysk og hollandsk ret	46
6.5 Reformforslag	46
6.5.1 <i>Lovbestemmelse om bidragets udbetalingsmåde</i>	46
7. Afslutning og konklusion	47
8. Litteraturliste 1 - anvendt litteratur	48
9. Litteraturliste 2 - litteratur der har inspireret	53

1. Indledning

1.1 Baggrunden for ægtefællebidrag

Fastlæggelsen af en pligt for den ene ægtefælle til at betale bidrag til den anden ægtefælle efter ægteskabets ophør var oprindeligt begrundet ud fra et trangs- eller forsørgelsessynspunkt, idet den bidragssøgende (som oftest var hustruen) uden et sådant bidrag ville være stillet urimeligt ringe i økonomisk henseende efter ægteskabets ophør. Dette skyldtes, at pågældende ofte ikke selv havde et forsørgelsesgrundlag eller udsigt til at skaffe sig et, og at det offentlige forsørgelsesvæsen ikke var udbygget i nær samme omfang som i dag. Familiemønsteret var ved reglernes indførelse således, at manden var udearbejdende og pengeindtjenende, mens hustruen var hjemmearbejdende, hvorfor hustruen ikke havde noget forsørgelsesgrundlag, hvis manden ikke længere forsørgede hende. Familiemønsteret har ændret sig med tiden til, at begge ægtefæller som hovedregel er udearbejdende, og dermed har forsørgelsesmønsteret også ændret sig. Kvinden er blevet medforsørger af familien ved at være udearbejdende, og familieforsørgelsen er blevet suppleret af en generel offentlig forsørgelse i velfærdsstaten.¹ Det kan anføres, at trangs- eller forsørgelsessynspunktet er bortfaldet med opkomsten af velfærdsstaten, og bidragsinstituttet er afløst af et fordelingspolitisk hensyn, idet det nu snarere er et spørgsmål om, hvorvidt den tidligere ægtefælle eller det offentlige skal dække den andens behov efter ægteskabets ophør.² Bidragsinstituttet anses ikke længere som de fraskilte hustruers eneste mulighed for forsørgelse, men må finde sin begrundelse i andre ideologier.

Der er ikke i forbindelse med de nyeste lovændringer af reglerne om ægtefællebidrag kastet lys over de mere principielle begrundelser for bidragsinstituttet, hvorfor berettigelsen af at pålægge ægtefællebidrag i nutiden kan søges i forskellige synspunkter. Der er i den juridiske teori fremsat forskellige synspunkter som medvirkenssynspunktet,³ den ”efter-ægteskabelige solidaritetsforpligtigelse,”⁴ og den under ægteskabet udøvede fællesskabsadfærd.⁵ Andre betragter aktuelle udviklingstræk i synet på ægtefællebidrag således, at ægtefællerne forstås som aftaleparter, der i kraft af deres aftale, modsat deres statusforhold, er indbyrdes forpligtigede.⁶

Disse forskellige synspunkter har dog alle et fælles islæt, eftersom synspunkterne på den ene eller anden måde begrundes ægtefællebidragsinstituttet med en henvisning til, at bidraget er en konsekvens af parternes tidligere ægteskabelige samliv.

1.2 Problemformulering

Det er min ambition med nærværende afhandling at redegøre for regler og praksis inden for udvalgte områder af ægtefællebidragsinstitut-

¹ Linda Nielsen, *Familieformueretten* s. 64.

² Se Linda Nielsen, *Familieformueretten* s. 199, 206-207.

³ Linda Nielsen, *Familieformueretten* s. 206-207.

⁴ Boele-Woelki K. m.fl., *Principles of European Family Law* s. 69.

⁵ Linda Nielsen, *Familieretten* s. 287.

⁶ Se Anette Kronborg i *T:FA 2004* s. 370 ff.

tet og at afdække områder, hvor der kan være behov for en fornyelse af reglerne på grund af den ovenfor beskrevne ændring af samfundet og kvindens rolle heri. Jeg vil derfor løbende fremkomme med reformforslag til de beskrevne problemstillinger.

1.3 Problemafgrænsning og afhandlingens opbygning

Afhandlingen behandler alene de af retten fastsatte bidrag, der tilkendes efter ægteskabets ophør. Inden for de udvalgte områder redegøres indledningsvist for danske regler og praksis. Herefter følger en beskrivelse af retstillingen i Norge og Sverige, hvilket grundet det fælles-nordiske samarbejde på det familieretlige område er relevant for forståelsen af de danske regler, selvom lovændringer i hvert enkelt land har medført, at reglerne i dag ikke er ens.

For at få en bredere europæisk vinkel på afhandlingen beskrives tysk og hollandsk ret. Disse lande er valgt, eftersom de ligesom Danmark har rødder i den kontinentaleuropæiske ret, der udspringer af romerretten.⁷

På europæisk plan er der i 2001 nedsat en kommission, The Commission on European Family Law (i det følgende betegnet som CEFL), hvis formål er at udarbejde overordnede grundsætninger inden for familieretten blandt andet på området for underholdsbidrag mellem tidligere ægtefæller. CEFL's overordnede grundsætninger er baseret på en sammenligning af retsstillingen om underholdsbidrag mellem tidligere ægtefæller i 22 europæiske lande.⁸ De overordnede grundsætninger fra CEFL skal tjene som en anbefaling til nationale lovgivere, og grundsætningerne kan anvendes som en eventuel model for ændring af nationale regler på området.⁹ Under hvert behandlet område afsluttes med en sammenligning af de beskrevne landes regler og praksis, og CEFL's overordnede grundsætninger inddrages, hvorefter der på baggrund heraf fremføres egne reformforslag.

Reglerne om ægtefællebidrag gennem tiden beskrives under punkt 2 i erkendelse af, at det ikke er muligt at forstå og vurdere reglerne om ægtefællebidrag uden et grundigt kendskab til reglernes tilblivelseshistorie. Beskrivelsen foretages ved analyse af lovgivningen med dertilhørende forarbejder.

Under punkt 3 beskrives den gældende kompetencefordeling, der består mellem domstolene og statsamtet på området for ægtefællebidrag, hvilket indledningsvist vil ske ved en gennemgang af praksis og regler om kompetencefordelingen gennem tiden, dernæst ved at fremhæve udvalgte forfatteres kritik af det gældende kompetencesystem og ved at beskrive ophævelsen af den tilsvarende norske kompetencefordeling i 1937. Endelig vil jeg fremkomme med egne reformforslag vedrørende kompetencefordelingen.

Under punkt 4 foretages en gennemgang af forudsætningerne for tilkendelse af ægtefællebidrag i dansk ret, hvilket vil ske ved en be-

⁷ Erik Anners, *Den Europeiske Rettens Historie*, 1983 s. 371.

⁸ Tysk og hollandsk ret beskrives primært ud fra de nationale rapporter, disse lande har udarbejdet til brug for CEFL's sammenligning af retsstillingen i landene på området for ægtefællebidrag.

⁹ Boele-Woelki K. m.fl., *Principles of European Family Law* s. 3.

skrivelse af de kriterier, retten lægger vægt på ved tilkendelse af bidrag og ud fra en beskrivelse af retspraksis. Dernæst foretages en beskrivelse af norsk, svensk, tysk og hollandsk ret. Afslutningsvist sammenholdes de forskellige landes regler og praksis med den danske retsstilling, og CEFL's overordnede grundsætninger inddrages, hvilket munder ud i forslag til eventuelle reformer på området.

Under punkt 5 beskrives dansk rets regler og praksis vedrørende pligtens varighed. Herefter foretages en beskrivelse af norsk, svensk, tysk og hollandsk ret vedrørende pligtens varighed, hvorefter CEFL's overordnede grundsætninger inddrages og egne reformforslag fremlægges.

Under punkt 6 beskrives bidragets udbetalingsmåde i dansk, norsk, svensk, tysk og hollandsk ret, og CEFL's overordnede grundsætninger inddrages, hvilket leder til egne reformforslag på området. Punkt 7 indeholder en kortfattet opsamling på afhandlingen.

I afhandlingen anvendes betegnelsen ægtefællebidrag og underholdsbidrag synonymt, og terminologien ægtefæller anvendes trods det faktum, at de tidligere ægtefæller ikke længere er gift efter separationen eller skilsmissen.¹⁰

2. Reglerne om ægtefællebidrag gennem tiden

2.1 Reglerne før 1922

Før 1922 eksisterede der ikke en sammenhængende lovgivning vedrørende ægteskabsretten i Danmark. De regler, der blev fulgt for pålægning af ægtefællebidrag var forskellige, alt efter om ægtefællerne skulle separeres eller skilles.

I 1891 fastlagdes i Fattigloven¹¹ en række regler om ægtefællers forsørgelsespligt over for hinanden, men disse regler sigtede i første omgang til forsørgelsespligten i forhold til det offentlige. Manden var iflg. Fattigloven § 2 forpligtiget til at forsørge sin hustru, så længe ægteskabet ikke var endeligt ophævet, og denne pligt bortfaldt iflg. Fattigloven § 10 ikke ved separation.

Eftersom reglerne primært angik det offentliges ret til at fordre, at hustruen blev underholdt af manden, havde hustruen ikke ret til at kræve underhold af manden, hvis intet var aftalt derom. Det blev dog hyppigt vedtaget, at manden skulle yde hustruen et vist underholdsbidrag.¹²

Hustruens forsørgelsespligt over for manden fremgik af Fattigloven § 12, hvorefter hun alene var forpligtiget til at betale underhold,

¹⁰ Af plads- og tidsmæssige hensyn er der flere problemstillinger, der ikke er behandlet i afhandlingen, herunder blandt andet bidragets størrelse, ændring af aftaler eller afgørelser om bidrag, og parternes aftaler om ægtefællebidrag, selvom der tillige på disse områder foreligger interessante problemstillinger, der kunne give anledning til reformforslag. Afhandlingens tidsmæssige udstrækning er fra september 2004 til udgangen af januar 2005, hvorfor der er taget højde for relevant materiale udgivet indtil slutningen af denne periode.

¹¹ Lov nr. 67 af 9. april 1891.

¹² J.H. Deuntzer, Den Danske Familieret, 4. udg., 1899 s. 183.

hvis hun ikke var endelig skilt fra sin mand, og hvis hun havde særegne midler eller indtægter, og hvis manden faldt fattigvæsenet til byrde. Manden selv kunne ikke gøre denne forpligtigelse gældende mod hustruen, det var alene en ret, der tilkom det offentlige. Hustruen kunne således også pålægges at betale bidrag under en separation, om end det formentlig sjældent skete.

Vedrørende skilsmisse var udgangspunktet iflg. Fattigloven, at ægtefællernes gensidige underholdspligt ophørte. Men blev manden dømt til skilsmisse på grund af hans brøde, kunne der ved dom efter hustruens påstand pålægges ham at betale et underholdsbidrag til hustruen jf. Lov nr. 131, 27. maj 1908 § 1.¹³ Hustruen kunne ligeledes tilpligtes at betale underholdsbidrag til manden, hvis han opnåede skilsmisshedom over hende på grund af brøde, men denne pligt blev kun pålagt under "særlige omstændigheder" jf. Lov nr. 131, 27. maj 1908 § 1, 2. pkt.

Hvis skilsmissen blev meddelt ved bevilling, var der alene hjemmel til at pålægge manden underholdspligt i ét tilfælde, nemlig hvis han havde gjort sig skyldig i utroskab, og dette var bevist ved hans egen tilståelse jf. Lov nr. 131, 27. maj 1908 § 1 in fine. I flere andre tilfælde gjorde administrationen dog skilsmissebevillingen afhængig af, at manden påtog sig en underholdspligt, som ikke påhvilede ham efter lovreglerne.¹⁴

2.2 1922-loven

I 1910 blev der oprettet tre nordiske familieretskommissioner, der skulle samarbejde om en nordisk ægteskabslov. I 1913 var kommissionerne færdige med udkast til lov om ægteskabets indgåelse og opløsning, og disse udkast blev vedtaget i både Norge og Sverige næsten uforandrede. Det danske udkast (1913-udkastet) forelagdes ikke den danske befolkning, da kvinderne først skulle have politiske rettigheder, hvilket de ikke opnåede før i 1915 med kommunal og politisk valgret og valgbarhed.

I 1914-18 udarbejdede de nordiske kommissioner udkast til lov om ægteskabets retsvirkninger (1918-udkastet). I april 1919 fremsatte justitsminister Zahle i Folketinget et forslag til en samlet lov om ægteskab, der byggede på såvel 1913-udkastet og 1918-udkastet. Forslaget blev dog ikke gennemført, hvorfor tanken om en samlet lov om ægteskabets indgåelse og opløsning blev opgivet.

I 1921 genfremsatte justitsminister Rytter den del af lovforslaget, der omhandlede ægteskabets indgåelse og opløsning. Dette lovforslag blev vedtaget og førte til Danmarks første lov om ægteskabets indgåelse og opløsning i 1922.¹⁵

Den danske kommission havde i 1913-udkastet foreslået, at pligten til at betale underholdsbidrag blev lovfæstet.¹⁶ Kommissionen var af den opfattelse, at en skilsmisse som udgangspunkt skulle afbryde

¹³ Lov nr. 131 af 27. maj 1908 indeholdende nogle Bestemmelser om Hustruers og Ægtebørns Retsstilling.

¹⁴ Deuntzer, Familieretten, s. 248.

¹⁵ Lov nr. 276 af 30. juni 1922.

¹⁶ 1913-udkastet s. 254 ff.

enhver forbindelse mellem ægtefællerne. Men kommissionen anerkendte også, at hustruen i nogle tilfælde ville være prisgivet, hvis man håndhævede dette princip fuldt ud. Derfor foreslog kommissionen, at loven burde indeholde en hjemmel til at pålægge den fraskilte ægtefælle underholdspligt, men kun hvor der var ”afgørende grund” dertil.¹⁷

Det blev kritiseret under lovforslagets behandling i Rigsdagen i 1918-19, at underholdspligt alene skulle pålægges, når der var afgørende grund dertil, idet mange mente, at kvinderne således ikke ville have noget at leve af efter ægteskabets ophør. Betingelsen om ”afgørende grund” til underholdsbidrag udgik derefter.

I tilfælde af separation havde kommissionen foreslået, at den hidtidige praksis skulle fastholdes, hvorefter det ofte blev pålagt manden at yde bidrag til hustruen.

Efter betingelsen om at der skulle være en ”afgørende grund” til underholdspligt ved skilsmisse udgik, blev reglerne ens for separation og skilsmisse. Kriterierne for at få tilkendt underholdsbidrag ifølge loven var både ved separation og skilsmisse den bidragssøgendes *behov* og den bidragspligtiges *evne* til at betale bidrag. Den ægtefælle, der var skyld i ægteskabet sammenbrud, kunne dog i almindelighed ikke tilkendes noget bidrag.¹⁸

Selvom kommissionen fik reglerne gjort kønsneutrale, erkendte kommissionen også, at betingelserne for at pålægge hustruen bidragspligt kun sjældent ville være opfyldt.

2.3 1957-udvalget

I 1957 blev der nedsat et ægteskabsudvalg, der skulle udarbejde et forslag til en moderniseret ægteskabslovgivning. Udvalget afgav betænkning i 1964.¹⁹ På grundlag af betænkningen blev der fremsat et lovforslag til lov om ægteskabets indgåelse og opløsning i maj 1968, men lovforslaget blev efter 1. behandling henvist til behandling i retsudvalget, da lovforslaget ved genfremsættelsen efter sommerferien i oktober 1968 mødte massiv modstand i Folketinget.

1957-udvalget havde foreslået flere ændringer i de gældende regler om ægtefællebidrag. Da der ved fastsættelsen af underholdsbidrag i praksis blev lagt vægt på kriteriet *ægteskabets varighed*, fandt udvalget det rettest, at der blev indsat en direkte henvisning hertil i lovteksten.²⁰ Dette tilsluttede retsudvalget sig. Den tidligere lovbestemmelses henvisning til *skylden* for separationen eller skilsmissen ønskede 1957-udvalget lempet, og udvalget foreslog på denne baggrund at ændre henvisningen, således at bidragspligt i almindelighed ikke kunne pålægges en ægtefælle, hvis den anden ægtefælle ved sin livsførelse måtte antages at have forårsaget separationen eller skilsmissen. Retsudvalget var ikke enig i denne ændring, idet retsudvalget

¹⁷ 1913-udkastet s. 256.

¹⁸ Lov nr. 276 af 30. juni 1922 §§ 68-69.

¹⁹ Betænkning 2 nr. 369 om Ægteskabets indgåelse og opløsning samt forældremyndighed og samkvemsret, 1964.

²⁰ Betænkning 2 nr. 369, 1964 s. 108.

ønskede, at skyldmomentet skulle udgå af loven. Momentet udgik derfor helt af lovforslaget.²¹

1957-udvalget berørte også spørgsmålet om *engangsbeløb*, idet der fandtes regler herom i Sverige. Udvalget fandt dog ikke tilstrækkelig anledning til at indføre regler herom, se nærmere om dette under punkt 6.1.

Efter 1957-udvalgets mening var der ikke tilstrækkelig anledning til at indføre regler om virkningen af den bidragsberettigedes etablering af et *fast samlivsforhold*. Dette havde retsudvalget ingen kommentarer til, men retsudvalget foreslog et nyt kriterium, nemlig at der ved bidragsafgørelsen skulle kunne tages hensyn til et *behov for støtte til uddannelse eller lignende*. Lovforslaget blev efter udvalgsbehandlingen vedtaget i Folketinget, således at skyldmomentet udgik, og der i stedet blev indsat en henvisning til behovet for støtte til uddannelse eller lignende.²²

2.4 1969-udvalget

I 1969 blev der nedsat et udvalg, hvis opgave var at overveje en videre revision af reglerne om ægteskabet. Udvalget skulle overveje, i hvilket omfang der på baggrund af ændrede samfundsforhold, kvindens stilling i samfundet og de heraf følgende ændringer af opfattelsen af ægteskabsinstitutionen, var behov for en revision af reglerne. I 1974 afgav udvalget betænkning nr. 4 om vilkårene for separation og skilsmisse.²³ Denne betænkning indeholdt endvidere regler om underholdsbidrag.

I betænkningen havde udvalget overvejet, hvorvidt reglerne om underholdsbidrag burde afskaffes på grund af kvindernes ændrede situation, eftersom langt flere kvinder var erhvervsaktive og havde bedre mulighed for uddannelse end tidligere. Flertallet mente dog ikke, at tiden var inde til at afskaffe bidragsreglerne, men flertallet ville indføre en regel om, at der alene skulle pålægges bidrag, når der var et særligt behov for det.²⁴

Udvalget foreslog at indføre et *samlivsskadesynspunkt*, hvorefter bidragspligt kun skulle kunne pålægges, i de tilfælde hvor det kunne dokumenteres, at ægteskabet havde medført en sådan forringelse af en ægtefælles indtjeningsmuligheder, at ægtefællen i kortere eller længere tid ville være ude af stand til at skaffe sig et tilstrækkeligt underhold. Hvis en ægtefælle således var syg eller uarbejdsdygtig, og dette ikke havde forbindelse med forholdene under ægteskabet, burde risi-

²¹ Retsudvalget påpegede dog på opfordring af justitsministeriet, at det uanset denne ændring stadig ville være muligt ved bidragsafgørelsen at tage hensyn til de oplysninger, der måtte foreligge om årsagen til separationen eller skilsmissen jf. FT 1968/69 Tillæg B sp.1899, 1971-72.

²² Denne henvisning til "uddannelse eller lignende" blev indsat, trods justitsministeriet ikke fandt anledning til at indføre dette moment direkte i lovteksten, idet ministeriet fandt, at det kunne indebære en risiko for, at andre momenter ved afgørelsen kunne glide i baggrunden jf. FT 1968/69 Tillæg B sp.1969.

²³ Betænkning 4 nr. 719 af 1974 om vilkårene for separation og skilsmisse. Udvalget anførte i sin betænkning, at det lagde sine foreløbige overvejelser frem til diskussion i nogle kortfattede oplæg om den fremtidige lovgivning.

²⁴ For en kritisk stillingtagen til udvalgets arbejde se J. Trolle U1975B.61.

koen bæres af det sociale sikringssystem og ikke af den tidligere ægtefælle.²⁵

Udvalget foreslog, at bidrag alene skulle pålægges for en *bestemt tidsperiode*, helst ikke over 10 år medmindre særlige grunde talte derfor. Udvalget ønskede at støtte udviklingen i retspraksis, hvor der blev stillet strengere krav for pålæggelse af bidrag, og hvor bidragene i reglen blev tidsbegrænsede.

Udvalget ønskede desuden, at momentet ”*ægteskabets varighed*” skulle udgå af lovteksten, eftersom udvalget mente, at en automatisk pålæggelse af bidragspligt på grund af ægteskabets varighed udelukkede den konkrete vurdering af muligheden for at give bidrag.²⁶

Udvalget foreslog en *lovfæstet bestemmelse* om virkningen af etableringen af *ægteskabslignende samlivsforhold*.²⁷ Udvalget lagde op til gennemgribende ændringer af reglerne om underholdsbidrag, men reglerne blev først ændret i 1989, hvor den linje der var lagt med 1969-udvalgets betænkning 4 dog ikke blev fulgt.

2.5 Arbejdsgruppen af 1987

Justitsministeren nedsatte i maj 1987 en arbejdsgruppe, der skulle beskæftige sig med en modernisering af separations- og skilsmissebetingelserne. Denne arbejdsgruppe afgav betænkning i september 1987 om separations- og skilsmissebetingelser.²⁸

Betænkningen indeholdt intet om underholdsbidrag, men i justitsministeriets bemærkninger til lovforslaget var der et ønske om at tilpasse reglerne til den udviklede tendens i retspraksis, der gik ud på følgende: *at* begrænse antallet af tilfælde hvor der blev fastsat bidragspligt, *at* anvende kortere bidragsperioder og *at* begrænse vilkår om tidsbegrænset bidragspligt. Justitsministeriet anførte i lovforslaget, at ”*retspraksis kan ses som et udtryk for de ændringer, som er indtrådt i synet på ægteskabet.*”²⁹

Lovforslaget kom således til at indeholde et forslag om, at retten som hovedregel kun kunne pålægge en ægtefælle *tidsbegrænset bidragspligt*, og at bidragsperioden ikke kunne overstige *10 år*. Kun såfremt der forelå *ganske særlige omstændigheder* skulle der kunne pålægges tidsbegrænset bidragspligt.

Justitsministeriet fandt dette forslag i overensstemmelse med retspraksis og anførte endvidere i bemærkningerne til lovforslaget, at ændringen var en tilkendegivelse over for domstolene om, at der i fremtidig domstolspraksis kun burde pålægges tidsbegrænset bidragspligt som noget helt ekstraordinært.³⁰

Retsudvalget afgav betænkning til lovforslaget den 17. marts 1989, og retsudvalgets flertal mente, at det var nødvendigt på den ene side at opretholde adgangen til at pålægge tidsbegrænset bidragspligt, men på den anden side at begrænse denne adgang til tilfælde

²⁵ Se nærmere herom under punkt 4.2.5.

²⁶ Jens Feilberg Jørgensen var enig i en afskaffelse af dette moment, se U1975B.93.

²⁷ Positiv herover var H. Funch Jensen i Juristen 1975 s. 141-148.

²⁸ Betænkning nr. 1121 om separations- og skilsmissebetingelser, 1987.

²⁹ FT 1988/89 Tillæg A sp.1125.

³⁰ FT 1988/89 Tillæg A sp.1125-1126.

hvor der havde været et langvarigt samliv på mere end 20 år, og hvor der kunne konstateres et langvarigt og fuldstændigt fravær fra arbejdsmarkedet for den bidragssøgende part.

Retsudvalget fandt endvidere, at der kunne gives en mere dækkende beskrivelse af retspraksis, hvis det afgørende kriterium for, om tidsbegrænset bidrag kunne pålægges, blev ændret fra ”*ganske særlige omstændigheder*” til ”*særlige omstændigheder*”. Retsudvalget fremhævede dog, at begge udtryk var retlige standarder, hvis indhold skulle tilpasses den almindelige udvikling i samfundets syn på bidragspligten.

Justitsministeriet fremlagde på baggrund af retsudvalgets betænkning et ændringsforslag, hvor ”*ganske særlige omstændigheder*” var ændret til ”*særlige omstændigheder*.”

Lovændringen blev gennemført i april 1989, og der blev indsat et nyt stk. 2 i § 50, hvor det blev fastslået, at retten kun kunne pålægge bidragspligt for et bestemt tidsrum, der ikke kunne overstige 10 år, medmindre der forelå særlige omstændigheder.³¹ Det er fremhævet flere steder i faglitteraturen, at denne lovændring ikke reelt medførte nogen ændring af bidragsreglerne, eftersom den blot var en kodificering af gældende retspraksis.³² Der er ikke siden lovændringen i 1989 sket ændring af reglerne om ægtefællebidrag.

2.6 Fremskridtspartiets beslutningsforslag af 1994

Fremskridtspartiet udgjorde et mindretal i retsudvalget af 1989, idet dette parti allerede dengang erklærede sig uenig i flertallets ønske om at beholde adgangen til at pålægge tidsbegrænset bidragspligt.

I 1994 fremsatte Fremskridtspartiet et beslutningsforslag³³ om ophævelse af den tidsbegrænsede bidragspligt. Partiet ønskede ligestilling mellem mænd og kvinder i bidragsager, eftersom partiet mente, at ensartede tilfælde ikke blev behandlet ens ved domstolene, der kun sjældent pålagde kvinder at betale bidrag til deres fraskilte mænd. Partiet ønskede som udgangspunkt en ophævelse af den tidsbegrænsede bidragspligt, men indsatte dog en undtagelsesbestemmelse om at der kunne tilkendes bidrag til det 67. år, hvis ægteskabet havde været 25 år, og kvinden var over 50 år ved skilsmissen og uden uddannelse eller erhvervserfaring. Forslaget nød ikke tilstrækkelig opbakning i Folketinget og blev ikke vedtaget.

3. Delt kompetence mellem domstolene og Statsamtet jf. ÆL § 50, stk. 1

Ifølge ÆL § 50, stk. 1 afgør retten ved uenighed spørgsmålet om bidragspligten og varigheden heraf, mens statsamtet fastsætter bidragets

³¹ Lov nr. 209 af 5. april 1989 om ændring af ægteskabsloven m.v.

³² Se Lund-Andersen m.fl., *Familieret*, s. 220, Jørgen Graversen og Marianne Højgaard Pedersen i *Juristen* 1990 s. 122-125 og Michael Elmer og Marianne Lund Larsen i *Juristen* 1990 s. 126-134. For en vurdering af hvorvidt der skete en ændring af reglerne se endvidere punkt 5.2. og 5.3.

³³ Beslutningsforslag nr. B55 fremsat d. 1. februar 1994 af Fremskridtspartiet.

størrelse.³⁴ Både domstolene og statsamtet skal ved deres afgørelser lægge vægt på de opregnede hensyn i ÆL § 50, stk. 2. Selvom der således formelt tages de samme hensyn ved afgørelserne, er der forskellige baggrundshensyn, idet domstolene træffer afgørelsen om pligten ud fra en generel prognose over evne og behov på længere sigt, mens statsamtet ved afgørelsen af bidragets størrelse lægger mere vægt på parternes aktuelle evne og behov. Dette kan derfor føre til det for parterne svært forståelige resultat, at domstolene fastlægger en pligt, mens statsamtet ikke for tiden finder grundlag for at fastsætte noget bidrag.

Den delte kompetence er særegen for Danmark, da den stort set ikke kendes i andre lande.³⁵ Af denne årsag fraviges opgavens systematik under dette punkt, og reglerne i Sverige, Tyskland og Holland behandles ikke, da ingen af disse lande har en tilsvarende opdeling. Norge havde indtil 1937 en tilsvarende opdeling, hvorfor der ses nærmere på begrundelsen for ophævelsen heraf under punkt 3.6. I det følgende beskrives de danske reglers opståen.

3.1 1922-loven

I 1922-loven var det fastlagt, at parterne kunne henskyde spørgsmålet om bidragspligten og størrelsen helt eller delvist til administrationens afgørelse.³⁶ I praksis blev alene spørgsmålet om bidragets størrelse henskudt til administrationen, hvis parterne ikke forinden havde truffet aftale herom, da bestemmelsen om bidragspligten ansås for så betydningsfuld, at den skulle træffes af domstolene.³⁷ Hvis parterne havde truffet aftale om bidragsspørgsmålet, var det som hovedregel også spørgsmålet om bidragets størrelse, parterne henskød til administrationens afgørelse.³⁸

Selvom 1922-loven åbnede op for muligheden for et enstrengt system, hvor administrationen kunne træffe afgørelse om både bidragspligt og størrelse, skete det således ikke i praksis.

3.2 1969-loven

Sondringen mellem kompetencen til at tage stilling til bidragspligten og størrelsen blev indføjet direkte i lovteksten i ægteskabsloven af 1969. Forslaget om kompetenceopdelingen kom fra 1957-udvalget, men udvalget uddybede ikke dette forslag nærmere i betænkningen.³⁹ Udvalgets formand, Jørgen Trolle, opstillede dog et udkast til bestemmelser om ægteskabsdomstole, der skulle kunne behandle alle separations- og skilsmissesager og tage stilling til alle vilkårsspørgsmål, herunder også underholdsspørgsmålet.⁴⁰ Det blev betonet af ud-

³⁴ Lov nr. 147 af 3. september 1999 om ægteskabets indgåelse og opløsning § 50, stk. 1.

³⁵ Anders Agell stiller spørgsmålstegn ved Danmarks todelte kompetence og anfører, at systemet for en udenforstående betragter virker unødigt indviklet, se Agell, Nordisk äktenskapsrätt s. 94.

³⁶ Lov nr. 276 af 30. juni 1922 om Ægteskabets Indgaaelse og Opløsning § 68.

³⁷ Ernst Andersen, Ægteskabsret 1, 1954 s. 213.

³⁸ L. Ringgård og H. Funch Jensen, Ægteskabsloven, 1962, s. 117 ff.

³⁹ Betænkning 2, 1964. s. 106.

⁴⁰ Betænkning 2, 1964 s. 194-195.

valget, at formålet med udkastet var at nå frem til en forenkling af det gældende system, hvor en skilsmisssag ofte blev behandlet af både domstole, overøvrighed og skifteretten, men at udvalget ikke for tiden så en praktisk mulighed for at gennemføre forslaget. Derfor blev forslaget ikke til mere end et udkast, hvoraf det formentlig kan udledes, at i hvert fald Jørgen Trolle fandt det mere hensigtsmæssigt med en enstregen ordning.⁴¹

Under behandlingen af lovforslaget i 1969 udtrykte Folketinget ønske om, at justitsministeriet foretog en høring af Vestre og Østre landsret og Københavns byret, om hvordan retterne stillede sig til Jørgen Trolles forslag om oprettelse af ægteskabsretter. Alle tre instanser fandt en sådan ordning uhensigtsmæssig og frarådede den.⁴² Justitsministeriet anførte, at en oprettelse af disse specialdomstole ville give anledning til principielle betænkeligheder, og justitsministeriet mente ikke, at der var grundlag for at søge dette forslag gennemført. I den endeligt vedtagne lov blev kompetenceopdelingen derfor opretholdt jf. Lov nr. 256 af 4. juni 1969 § 50, stk. 1.

Ægteskabsudvalget af 1969 opretholdt også den todelte kompetence, men udvalget anførte imidlertid i lovskitsen til bestemmelsen om bidragets størrelse i parentes, at retten kunne træffe afgørelse om bidragets størrelse samtidig med, at retten fastlagde pligten til at betale underholdsbidrag. Dette kunne tyde på, at 1969-udvalget havde overvejet en ophævelse af den todelte kompetence, som 1957-udvalget havde foreslået.

3.3 Betænkning 7 om fremgangsmåden ved separation og skilsmisse fra 1977

I Betænkning 7 fra 1977 om fremgangsmåden ved separation og skilsmisse behandlede ægteskabsudvalget af 1969 spørgsmålene vedrørende kompetenceopdelingen. Betænkningen omhandlede primært kompetencen til at give separation eller skilsmisse ved bevilling og dom.

Der var ikke enighed i udvalget, om hvorvidt ægteskabsagerne burde behandles af både administrative myndigheder og af domstolene som hidtil, eller om der burde ske mere omfattende ændringer i kompetencefordelingen. Et flertal af medlemmerne gik ind for, at sagerne blev henlagt til domstolene, enten som de almindelige domstole eller ved oprettelsen af særlige familieretter. Flertallet gik således ind for en enstregen ordning.

Afgørende for flertallets holdning var et hensyn til befolkningen, da flertallet fandt, at det var urimeligt at opretholde den gældende ordning, hvor ægtefæller kunne komme til at vandre frem og tilbage mellem forskellige myndigheder.⁴³

⁴¹ H. Andrup havde også foreslået en enstregen kompetenceordning, han mente dog, at der burde ske en udbygning af overpræsidiets og amterne. Se Juristen 1968 s. 433-449.

⁴² FT 1968/69 Tillæg B sp.1944-1952.

⁴³ Betænkningen blev anmeldt af to byretsdommere, der begge gik ind for en enstregen ordning se J. Kisbye Møller i U1977B.217-225 og Hans Kaa i U1977B.225-231.

3.4 Udviklingen fra 1977 til i dag

På baggrund af betænkning 7 udgav en tværfaglig arbejdsgruppe under Dansk Retspolitisk Forening i 1980 et forslag til fremgangsmåden ved separation og skilsmisse.⁴⁴ Arbejdsgruppen ønskede en enstrengt ordning vedrørende kompetencen, men der var også i denne arbejdsgruppe delte meninger om, hvorvidt den kompetente myndighed skulle være en domstol eller et administrativt organ. Arbejdsgruppens forslag mandede ikke ud i en ændring af reglerne.

Af nyere tiltag kan nævnes, at den kommunalreform regeringen og Dansk Folkeparti i juni 2004 indgik aftale om, indebærer at de nuværende statsamter endeligt nedlægges med udgangen af 2006. Der oprettes i stedet fem nye regionale statslige kontorer (statsforvaltningerne), der blandt andet skal varetage opgaver inden for familie- og personretten.

Minister for Familie- og Forbrugeranliggender, Henriette Kjær, vil i anledning af kommunalreformen fremlægge et lovforslag om udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område.⁴⁵

Det fremgår af lovforslaget, at alle opgaver vedrørende opløsning af ægteskab skal samles i de nye statslige kontorer. Det indebærer navnlig, at domstolenes sager om separation, skilsmisse og forældremyndighed fremover starter i de statslige kontorer, også selvom parterne på forhånd ikke er enige. Sagerne fortsætter kun til domstolene i de tilfælde, hvor der ikke under statsforvaltningens rådgivning og mægling kan opnås enighed mellem parterne. Dette er en ændring af den gældende ordning, hvor statsamterne som udgangspunkt alene behandler separations- og skilsmissesager, hvis der er enighed, mens tvistsager behandles af domstolene.

Ifølge lovforslaget er formålet med at lade alle disse sager starte i de statslige kontorer at gennemføre et enstrengt og mere gennemskueligt system.⁴⁶ Et sådant enstrengt system vil indebære, at parterne i langt højere grad medinddrages i løsningen af de ofte sammenhængende problemer, der opstår i tilknytning til separation og skilsmisse samt tvister om forældremyndighed. Det anføres desuden, at parterne vil møde systemet på en relativ formløs måde, og at den formelle og alvorlige behandling i en domstol først skal anvendes, hvis forligsforsøg har vist sig forgæves.⁴⁷

Ifølge lovforslaget er der dog visse sagstyper, som ikke bør være omfattet af reformen. Det gælder blandt andet ægtefællers ønske om ændring af en aftale om ægtefællebidrag iflg. ÆL § 52 eller ønske om ændring af en ved dom pålagt bidragspligt iflg. ÆL § 53, stk. 1. Ad-

⁴⁴ Tværfaglig arbejdsgruppe under Dansk Retspolitisk Forening, Mor-Barn-Far skal skilles, 1980.

⁴⁵ Forslag til lov om ændring af lov om forældremyndighed og samvær, lov om ægteskabets indgåelse og opløsning og forskellige andre love (udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område) nr. XXX, se http://www.civildir.dk/publikationer/Komunalreformen/Lovforslag_med_bilag.pdf.

⁴⁶ Lovforslag om udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område s. 9.

⁴⁷ Ibid. s. 20.

gangen til direkte sagsanlæg ved domstolene skal derfor bevares i denne type sager.

Ovenstående korresponderer med, at der ifølge lovforslaget ikke foreslås ændringer i de gældende regler om ægtefællebidrag i ÆL § 49 – 51. Det fastholdes, at ægtefællerne for at få separations- eller skilsmissebevilling skal være enige om de opregnede vilkår i ÆL § 49, altså om pligten til at betale ægtefællebidrag, mens de også som tidligere kan henskyde spørgsmålet om bidragets størrelse til statsforvaltningens afgørelse jf. lovforslagets § 42.⁴⁸

Efter min opfattelse er det en skam, at lovforslaget ikke behandler spørgsmålet om kompetencefordelingen ved ægtefællebidrag, eftersom der på dette område er lignende problemer som ved opløsning af ægteskabet og uenighed om forældremyndighed.⁴⁹

3.5 Kritik af den delte kompetence

Der er fra flere sider i faglitteraturen fremført kritik af den todelte kompetence. Her skal særligt fremhæves to forfattere, Svend Danielsen og H. Andrup, der navnlig har fremført kritik og foreslået ændringer i kompetencereglerne.

Svend Danielsen har i sin bog ”Skilsmisssagen” anført, at gennemlæsningen af et stort antal domme efterlader indtryk af, at bevisførelsen ved domstolene bliver summarisk, når domstolene alene skal tage stilling til pligten og ikke tillige til størrelsen af bidrag.⁵⁰ Ofte lægges alene parternes mundtlige forklaringer til grund, og andre skriftlige beviser anvendes meget sjældent. Danielsen kritiserer, at systemet foreskriver en pligt for ægtefællerne til at tage stilling til spørgsmålet om bidragspligten jf. ÆL § 42, stk. 2 jf. § 49. Han anfører, at det tvinger ægtefællerne til at afklare pligtsspørgsmålet på et tidligt tidspunkt i forløbet, hvor deres fremtidige tilværelser er forholdsvis usikre. Danielsen anfører, at der er en nær sammenhæng mellem sondringen mellem pligt og størrelse på den ene side og kravet til stillingtagen til bidragspligten ved separationen eller skilsmisssagen på den anden side.⁵¹

Ifølge Danielsen bør der indføres et enstrengt kompetencesystem, hvor domstolene har kompetence til at afgøre både spørgsmålet om bidragspligten og bidragets størrelse i førstegangsafgørelserne. Begrundelsen for, at det bør være et domstolsanliggende, er ifølge Danielsen, at der kan være behov for oplysninger af en art, som bedst lader sig fremskaffe under en domsforhandling. Hvis parterne er enige, skal de dog kunne få spørgsmålet afgjort administrativt. Kompetencen til at træffe ændringsafgørelser bør ifølge Danielsen derimod tilkomme statsamtterne, da disse ændringsafgørelser egner sig bedre til skriftlig behandling, og eftersom en overførsel af dette sagsområde til domstolene ville indebære en betydelig arbejdsmæssig omlægning.⁵²

⁴⁸ Ibid. s. 48.

⁴⁹ Se under punkt 3.7.

⁵⁰ Danielsen, Skilsmisssagen s. 429.

⁵¹ Danielsen, Skilsmisssagen s. 466.

⁵² Danielsen, Skilsmisssagen s. 467-470. For en anmeldelse af bogen se Jørgen Graversen i Juristen 1990 s. 35-43 og Finn Taksøe-Jensen, U1990B.136.

H. Andrup har tillige i flere sammenhænge argumenteret for en overgang til et enstrengt system blandt andet i sin bog ”Om ægteskab og underhold” fra 1971. Heri anfører han, at man på ægteskabsområdet bør søge længst muligt væk fra domstolsbehandlingen og i stedet udbygge den eksisterende administrative overøvrigheds kompetencer.⁵³ Andrup foreslår igen i 1975 en udbygning af overøvrighedens familieretlige afdelinger. Disse afdelinger skal ifølge Andrup behandle alle sager om skilsmisse og separation, og Andrup forudsætter, at de familieretlige afdelinger får judicielle kompetencer til at træffe afgørelse ved dom om omstridte forhold. Af samme årsag foreslår Andrup at kalde organerne for familieretsdomstole. På denne måde vil Andrup forene overøvrigheden og underretternes hidtidige funktioner for at forenkle proceduren. Han vil dog fastholde en ankemulighed til landsretten.⁵⁴

Det kan således konstateres, at både Danielsen og Andrup flere gange har ytret ønske om en ændring af den todelte kompetence, men at deres respektive holdninger muligvis bærer præg af deres forskellige positioner som henholdsvis dommer og statsamtmand.

3.6 Norsk ret

Sondringen mellem kompetencen til at fastlægge pligten og bidragets størrelse blev opgivet i Norge i 1937. I bemærkningerne, til det lovforslag der ændrede systemet, anføres det, at domstolsbehandling bør være det regulære både for så vidt angår pligten og størrelsen. Dette begrundes på følgende måde: ”Allerede den omstændighed, at man ellers får dobbelt behandling af bidragsspørgsmålet må i så henseende være afgjørende. Og der vilde være dårlig sammenheng i at henlegge spørgsmålet bidrag eller ikke til den presumptivt mer betryggende domstolsbehandling, men samtidig åpne adgang for administrasjonen til at gjøre domstolenes avgjørelse illusorisk ved å sette bidraget så lavt, at der ingen nevneverdig hjelp er i det.”⁵⁵

Lovforslaget blev derfor udformet således, at domstolene skulle tage stilling til både bidragspligten og bidragets størrelse. Parterne kunne dog ved enighed henskyde afgørelsen til departementet eller fylkesmannen.⁵⁶

Justitsdepartementet fandt, at domstolsbehandling var bedre end administrativ behandling af ægteskabsagerne, eftersom departementet lagde vægt på, at parterne kunne give mundtlige forklaringer for retten, og at der kunne afhøres vidner.⁵⁷

⁵³ For en anmeldelse af bogen se Jørgen Graversen i Fuldmægtigen 1972 s. 71-77.

⁵⁴ H. Andrup, U1975B. s. 293-305. Ellen Margrethe Basse påpeger i U1976B. s. 45-49 nogle forfatningsretlige betænkeligheder ved Andrups forslag, idet hun ikke finder, at betegnelsen domstol kan hæftes på et organ, der efter hendes opfattelse ikke er uafhængigt af regeringen. Andrup har flere gange siden holdt fast i, at der skal indføres et enstrengt kompetencesystem, og at statsamtterne skal tillægges kompetencen se Andrup m.fl., Skilsmisse-adfærd s. 167-174 og Andrup i U1990B.288.

⁵⁵ Ot.prop. nr. 13 s. 5.

⁵⁶ Ot. prop. nr. 13 §§ 56 – 57 s. 22-23.

⁵⁷ Ot. prop. nr. 13 s. 4. Se tillige Lødrup, Familieretten s. 85.

Der er ikke en udpræget grundig behandling af kompetencefordelingen i lovforslaget, hvor det blot lægges til grund, at selve det at kompetencen er delt mellem to instanser giver en uhensigtsmæssig dobbeltbehandling, og at det således er mest betryggende at henlægge kompetencen til domstolene.⁵⁸ De ændrede kompetenceregler blev indført ved lovændringen i 1937.⁵⁹

Der er senere sket justeringer af kompetencereglerne, men den i 1937 indførte enstrengede ordning er fastholdt.⁶⁰ Svend Danielsen anfører, at ophævelsen af sondringen mellem kompetencereglerne vedrørende pligt og størrelse i 1937 ”skete med nogle tankevækkende bemærkninger i lovforslaget”⁶¹ Danielsen plæderer i sin bog også for indførelse af en tilsvarende ordning i Danmark, hvor det er domstolene, der har kompetencen ved førstegangsfastsættelsen af pligten og størrelsen. Det er derfor ingen overraskelse, at han er positiv over for det norske lovforslag, der henviser til, at domstolsbehandling er ”præsumptivt” mere betryggende.⁶²

3.7 Reformforslag

Efter min opfattelse bør der være en enstrenget kompetenceordning vedrørende ægtefællebidrag, således at både pligten, varigheden og størrelsen bliver afgjort ved samme instans. For det første fører det til uhensigtsmæssig behandling af sagerne, at ovennævnte spørgsmål ikke behandles i samme instans, idet bevisførelsen ved domstolene, som anført af Danielsen, ofte bliver summarisk, når retten ikke skal tage stilling til en aktuel udmåling af bidraget.⁶³ For det andet taler et hensyn til parterne for behandling af sagerne i én instans, da systemet bliver mere gennemskueligt, når parterne kun skal henvende sig et sted. For det tredje opleves det som uforståeligt for parterne, hvis domstolene fastlægger en pligt, men statsamtet ikke for tiden vil udmåle et bidrag.

Ligeledes opleves den nuværende kompetencefordeling angående forældremyndighed og samvær som ulogisk for parterne, idet domstolene afgør sager om forældremyndighed, mens statsamtet afgør sager om samvær. De forskellige instanser tager stilling til et for parterne sammenhængende spørgsmål. Netop denne sidst nævnte kompetencefordeling ændrer lovforslaget om udmøntningen af strukturreformen på det familieretlige område,⁶⁴ eftersom der ifølge lovforslaget skal træffes én afgørelse vedrørende både forældremyndighed og samvær, hvad enten denne afgørelse træffes i forvaltningen eller ved domstolene. Denne ændring af kompetencefordelingen ved forældremyndighed og samvær kan med vægt anføres til støtte for indførelse af et tilsvarende enstrenget system for ægtefællebidrag.

⁵⁸ Ot. prop. nr. 13 s. 5 og s.7.

⁵⁹ Lov nr. 13 av 25. juni 1937 om ekteskap.

⁶⁰ Danielsen, Skilsmisssagen s. 89 og Holmøy, Ekteskapslovgivningen s. 77.

⁶¹ Danielsen, Skilsmisssagen s. 431.

⁶² Se kritik af det norske lovforslag Finn Taksøe-Jensen i U1990B.136.

⁶³ Danielsen, Skilsmisssagen s. 429.

⁶⁴ Se under punkt 3.4.

Hvis der blev taget stilling til pligten til at betale bidrag og størrelsen heraf i samme instans, vil det være lettere for parterne at forstå, idet de i så fald ikke kommer til at gå med en forkert forventning om, at der vil blive pålagt et bidrag, der ikke for tiden kan udmåles. Dog må det antages at være hensigtsmæssigt i særlige tilfælde at opretholde adgangen til at pålægge en pligt, selvom pligten ikke for tiden kan udmøntes i et bidrag. Hvis denne adgang ikke opretholdes, vil det eksempelvis føre til urimelige resultater for den bidragssøgende, som opfylder betingelserne for at få bidrag, men hvor den bidragsforpligtigede ikke for tiden er i stand til at betale, men meget vel kan blive det senere.

Såfremt der indføres en enstrengt ordning, er der efter min overbevisning meget, der taler for, at statsforvaltningen bør være den kompetente myndighed. Da der nu oprettes nye regionale statslige kontorer, er det en oplagt mulighed at få den samlede behandling af ægtefællebidrag henlagt hertil. Det vil være en fordel for parterne, at de mere uformelt kan få løst disse meget følelsesmæssige problemer i forvaltningen, ligesom der kan sættes ekstra ressourcer ind på mægling for at opnå, at parterne indgår forlig. Disse argumenter er således også blevet anført som begrundelse for at henlægge de andre opgaver til statsforvaltningen.⁶⁵

Ifølge lovforslaget om udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område skal ægtefællers ønske om ændring af en aftale om ægtefællebidrag iflg. ÆL 52 eller ændring af en ved dom pålagt bidragspligt iflg. ÆL § 53 stk. 1 ikke omfattes af strukturreformen. Ændring af disse aftaler eller afgørelser skal ifølge en af Henriette Kjær nedsat arbejdsgruppe⁶⁶ ikke henlægges til statsforvaltningerne, idet: *"tvister herom kun vanskeligt vil kunne løses ved administrativ sagsbehandling og vejledning, navnlig på grund af bevismæssige problemer."*⁶⁷ Ydermere anføres følgende i lovforslaget: *"Disse sager egner sig ikke til den foreslåede sagsbehandling i statsforvaltningerne, da der ikke er udsigt til, at en øget vejledningsindsats vil fremme muligheden for forligsmæssige løsninger."*⁶⁸

Selve kompetencen til at tilkende ægtefællebidrag, fastlægge varigheden og udmålingen af bidragene er ikke behandlet i lovforslaget, og der foreslås ingen ændringer i de gældende regler. Det kunne anføres, at der også på området for tilkendelse og varighed af bidrag er betydelige bevisproblemer, som ikke ville kunne løses ved administrativ sagsbehandling og vejledning, og at domstolene derfor er den rette instans, ligesom det alene er domstolene, der ifølge lovforslaget er kompetente til at ændre en aftale eller afgørelse om bidrag. Hertil kan si-

⁶⁵ Se Lovforslag om udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område s. 20.

⁶⁶ Arbejdsgruppen har afgivet redegørelsen "Familieretlig Strukturreform – én fælles indgang til opløsning af ægteskab og afklaring af uenighed om forældremyndighed", november 2004.

Se <http://www.civildir.dk/publikationer/Kommunalreformen/Redegørelse.pdf>

⁶⁷ Redegørelse om den familieretlige strukturreform s. 66.

⁶⁸ Lovforslag om udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område s. 21.

ges, at der også vil være tale om komplicerede bevisspørgsmål i f.eks. forældremyndighedssager, som ifølge lovforslaget er henlagt til at starte i statsforvaltningen. Der er efter min opfattelse ikke umiddelbart en forskel på bevisvurderingen i en forældremyndighedssag eller en sag om tilkendelse af ægtefællebidrag. Tværtimod har de den lighed, at begge vurderinger er særdeles komplicerede. Meget taler for, at en øget vejledning også på ægtefællebidragsområdet ville kunne fremme muligheden for forligsmæssige løsninger.

Hvis ægtefællebidrag var blevet medtaget i strukturreformen, ville der være tale om et enstrengt kompetencesystem, eftersom statsforvaltningen i forvejen kommer til at tage stilling til størrelsen af bidraget. Hvis der ikke kunne opnås enighed om ægtefællebidrag, ville sagen overgå til domstolene, som i dette tilfælde burde tillægges kompetence til at træffe afgørelse om både pligten, varigheden og størrelsen af bidraget. Statsforvaltningen burde være kompetent til at træffe ændringsafgørelser, hvad enten afgørelsen i første omgang var truffet af sagsbehandlere i forvaltningen eller af domstolene. Statsforvaltningen vil således i visse tilfælde kunne komme til at ændre domstolenes afgørelse, men dette kan forvaltningen allerede ifølge lovforslaget, hvis domstolene har truffet en afgørelse om samvær, som ønskes ændret. Der ses derfor ikke at være noget til hinder for, at statsforvaltningen tillægges kompetencen vedrørende ændringsafgørelser af ægtefællebidrag, som også antalmæssigt ville være en stor belastning af domstolene, og derfor bedre kunne placeres i statsforvaltningen.

Formentlig vil en behandling i statsforvaltningerne både være en hurtigere og billigere løsning end en domstolsbehandling.⁶⁹ De nærmere retningslinjer for statsforvaltningens behandling af ægtefællebidragsagerne bør dog udstikkes efter et grundigt forarbejde.

4. Forudsætninger for tilkendelse af bidrag jf. ÆL § 50, stk. 2

ÆL § 49 har følgende ordlyd: *"I forbindelse med separation eller skilsmisse træffes der bestemmelse om, hvorvidt der skal påhvile en ægtefælle pligt til at yde bidrag til den andens underhold."* Det fremgår ikke af ÆL, hvorvidt hovedreglen er, at underholdsforpligtigelsen mellem ægtefæller ophører ved separationen eller skilsmissen, eller hvorvidt underholdsforpligtigelsen fortsætter efter separation eller skilsmisse.

ÆL § 49 anfører alene, at der skal træffes en afgørelse om underholdsbidrag, men angiver ingen normalregel, hvilket står i modsætning til Norge og Sverige, hvor hovedreglen er, at ægtefællernes indbyrdes underholdspligt ophører ved skilsmisse, og hvor der ifølge loven skal foreligge særligt foreskrevne grunde til at pålægge en ægtefælle bidragspligt herefter. Den manglende præcision i dansk ret ænd-

⁶⁹ Se også Andrup i U 1975B.s.294.

rer dog ikke ved, at udgangspunktet i dansk retspraksis er det samme som i Norge og Sverige.⁷⁰

ÆL § 50 er kønsneutral, hvorfor mænd også kan tilkendes bidrag.⁷¹ Det sker dog ikke så ofte, at mændene kræver bidrag, og der synes at være en tendens til, at der stilles ret store krav, før der tilkendes mænd bidrag.⁷²

4.1 De lovgivne kriterier i ÆL § 50, stk. 2

Det fremgår af ÆL § 50, stk. 2. at: ”Afgørelser efter stk. 1 træffes under hensyn til, i hvilket omfang den, der ønsker bidrag, selv kan skaffe sig et efter sine livsvilkår tilstrækkeligt underhold, og hvorvidt den anden part efter sine økonomiske forhold og de øvrige omstændigheder formår at udrede bidrag. Endvidere tages der hensyn til ægteskabets varighed. Der kan tillige tages hensyn til, om den, der ønsker bidrag, har behov for støtte til uddannelse eller lignende.”

Som det fremgår, anfører ÆL § 50, stk. 2. et behovskriterium, et evnekriterium, et kriterium om ægteskabets varighed og et kriterium om behov for støtte til uddannelse eller lignende. I dette afsnit beskrives de lovgivne kriterier hver for sig. ÆL § 50, stk. 2 er dog ikke udtømmende, hvorfor de ulovgivne kriterier behandles under punkt 4.2. Dernæst beskrives kort nogle af Andrup fremførte kriterier under punkt 4.3. Udenlandsk ret beskrives under punkterne 4.4 – 4.5, og i punkt 4.6 analyseres både de danske og udenlandske forudsætninger for tilkendelse af bidrag, og der anføres forslag til eventuelle ændringer af de danske regler for tilkendelse af bidrag.

4.1.1 Behov

Et af de væsentligste kriterier for tilkendelse af bidrag er den bidragssøgendes behov for bidrag. Ved bedømmelsen af den bidragssøgendes behov vil der især blive lagt vægt på pågældendes erhvervsmæssige stilling, herunder dennes muligheder for at sikre sig en fremtidig erhvervsmæssig indtægt. Der lægges vægt på, om den bidragssøgende har en faglig uddannelse, om uddannelsen er benyttet gennem årene, hvordan den bidragssøgendes nuværende beskæftigelse er, og hvilken bruttoindtægt pågældende har. Hjemmearbejdende kvinder eller medhjælpende kvinder vil således have lettere ved at opfylde behovskriteriet, end kvinder med hel eller delvis tilknytning til arbejdsmarkedet.⁷³

⁷⁰ Se Danielsen ÆL s. 138.

⁷¹ Se f.eks. U 1981.1048V, U1999.460V, U2000.957V og T:FA 2003.404V der alle tilkender manden bidrag bl.a. under henvisning til, at han har været arbejdsløs eller efter parternes fælles ønske gået derhjemme.

⁷² Se den nyeste dom på området U2004.1954V hvor parterne havde været gift i 22 år, men hvor manden blev nægtet bidrag trods en betydelig forskel i parternes indtægter. Se desuden Danielsen ÆL s. 152-154 for gennemgang af utrykt retspraksis. Se endvidere punkt 2.6 om Fremskridtspartiets kritik af at mands- og hustrubidrag ifølge deres opfattelse ikke behandles ens i praksis.

⁷³ Se til belysning U1990.945V, U1992.243V, T:FA 1998.37Ø, T:FA 1998.166Ø, T:FA 2000.31V, T:FA 2003.428V, T:FA 2003.467Ø, T:FA 2004.16V der alle tilkender bidrag, fordi den bidragssøgende har været hjemmegående eller medhjælpende i mandens virksomhed cfr. U1998.1130H, T:FA 2000.65Ø, T:FA 2002.328Ø, T:FA 2003.77V hvor retten henviser til, at hustruen under hele ægte-

Der er efter min overbevisning ingen tvivl om, at kvinders tilknytning til arbejdsmarkedet ”besværliggør” deres mulighed for at få tilkendt ægtefællebidrag, da de i nogle tilfælde ikke antages at opfylde behovskriteriet.⁷⁴ Ved behovsvurderingen lægges endvidere vægt på den bidragssøgendes alder og helbred. Under punkt 4.2.5 behandles spørgsmålet om samlivsskadesynspunktet, som kan siges at trænge helbreds vurderingen i baggrunden.

I praksis tillægges formueforholdene i øvrigt sjældent betydning, hvorfor det som udgangspunkt ikke ses at influere på behovsvurderingen, hvor meget hustruen har modtaget ved bodelingen.⁷⁵

4.1.2 Evne

Et andet kriterium er den bidragsforpligtigedes *evne* til at betale bidrag, hvilken afhænger af den forpligtigedes nuværende indtægtsforhold og fremtidige erhvervs muligheder. Det er den forpligtigedes bruttoindtægt, der tages i betragtning, og selvom vedkommende på afgørelsestidspunktet næppe har mulighed for at betale bidrag, bliver der i en del tilfælde pålagt bidragspligt for ikke at afskære den bidragssøgende fra senere at få bidrag.⁷⁶ I vurderingen indgår dog også, om den forpligtigede i forvejen har bidragsforpligtigelser over for børn eller tidligere ægtefælle, ligesom den forpligtigedes alder og helbred tages i betragtning.

4.1.3 Ægteskabets varighed

Kriteriet *ægteskabets varighed* tillægges også betydning. I almindelighed skal ægteskabet have varet nogle år, før bidrag overhovedet kommer på tale,⁷⁷ og i den sammenhæng indgår samliv før ægteskabet også i rettens bedømmelse.⁷⁸

4.1.4 Behov for støtte til uddannelse eller lignende

Kriteriet *behov for støtte til uddannelse eller lignende* indgår som et moment blandt andre, men det er sjældent, at bidragspligten umiddelbart kan begrundes hermed.⁷⁹

4.2 De ulovgivne kriterier

4.2.1 Forældremyndighed

I ægteskaber med mindre børn vil det kunne være af betydning, hvem der får *forældremyndigheden*. Det kan både indgå som et moment for

skabet har været tilknyttet arbejdsmarkedet, og hvor hun derfor ikke tilkendes bidrag trods ofte langvarige ægteskaber.

⁷⁴ Se T:FA 2002.328Ø hvor hustruen ikke tilkendes bidrag, trods manden tjener mere end dobbelt så meget som hende.

⁷⁵ Se f.eks. T:FA 1997.87V, T:FA 2000.29V og U1999.303V, der alle tilkender hustruen bidrag, trods hun har arvet en stor særejeformue eller modtaget temmelig store beløb ved bodelingen.

⁷⁶ Danielsen, ÆL s. 125.

⁷⁷ Se T:FA 2003.461 hvor hustruen ikke tilkendes bidrag under hensyn til ægteskabets korte varighed (1 ½ år) og til at samlivet reelt kun havde varet godt ½ år.

⁷⁸ Se U 1996.1529Ø hvor hustruen blev tilkendt bidrag i 10 år, trods alene 3 ½ års ægteskab, idet der havde været 30 års forudgående samliv.

⁷⁹ Lund-Andersen m.fl., Familieret s. 222.

ikke at pålægge manden bidragspligt, hvis han får forældremyndigheden,⁸⁰ og som et moment for at pålægge manden bidragspligt, hvis hustruen får forældremyndigheden.⁸¹

4.2.3 Skyld

Ved ægteskabsloven af 1969 udgik *skyldmomentet* af loven, men det anførtes dog i forarbejderne, at det stadig ville være muligt at tage hensyn til oplysninger om årsagen til separationen eller skilsmisse.⁸² Den nutidige vurdering af årsagen eller skylden går dog formentlig mere og mere i retning af, at det ikke lader sig gøre at placere denne på én af ægtefællerne.

4.2.4 Tredjemandssamliv

Det faktum, at den bidragssøgende er *flyttet sammen med en anden*, eller agter snart at gøre det, kan påvirke vurderingen af tilkendelse af bidrag, men domstolspraksis er svingende. Der findes både domme, hvor et nyt samlivsforhold har bevirket, at den bidragssøgende ikke tilkendes bidrag,⁸³ og domme hvor et nyt samlivsforhold slet ikke omtales, hvorfor betydningen af et nyt samlivsforhold ikke reelt er afklaret.⁸⁴

Hvis den bidragssøgende blot har et løsere forhold til en anden person, som den bidragssøgende ikke bor sammen med, kan dette ifølge retspraksis ikke føre til, at den bidragssøgende nægtes tilkendelse af bidrag.⁸⁵

⁸⁰ Se f.eks. U1983.693H hvor manden ikke bliver pålagt bidragspligt trods 17 års ægteskab, idet han får forældremyndigheden over den 13-årige datter.

⁸¹ Se U1980.890H hvor der henvises til, at hustruens erhvervsevne er blevet indskrænket ved, at hun får forældremyndigheden over fællesbørnene, og hun tilkendes derfor bidrag.

⁸² Se punkt 2.3.

⁸³ I T:FA 2002.105V blev en 52-årig mand og en 36-årig kvinde skilt. Kvinden havde etableret et nyt forhold til en anden mand, med hvem hun boede sammen. Kvinden havde under det meste af ægteskabet været under uddannelse og hjemmegående for at passe fællesbørnene. Manden havde en meget stor personlig formue. Landsretten fastslog, at der foreligger ”sådanne særlige omstændigheder, at der uanset oplysningerne om indstævntes samliv med en anden mand er grundlag for at tillægge hende bidrag i en kortere årrække.” Ingrid Lund-Andersen anfører: ”Lægges denne doms formulering til grund, vil et nyt fast samlivsforhold afskære den bidragssøgende fra at få tilkendt bidrag, medmindre der foreligger særlige grunde.” Se Lund-Andersen m.fl. s. 221. Se endvidere punkt 4.6.5 for en vurdering af tredjemandssamlivets betydning i relation til tilkendelse af bidrag.

Se også U 1977.136H hvor hustruen ikke blev tilkendt bidrag, idet hun havde etableret et fast samlivsforhold til en ny mand, og idet der ikke fandtes at foreligge særlige omstændigheder, der kunne begrunde bidrag desuagtet. Se U 1981.942H hvor hustruen blev tilkendt bidrag, der dog blev begrænset til 1 år under hensyn til, at hun forventes i nær fremtid at etablere et fast samliv med en anden mand.

⁸⁴ Danielsen U1984B. 131 og Danielsen ÆL s. 138.

⁸⁵ Se T:FA 2003.438 hvor hustruen havde et nært forhold til en anden mand, som hun ikke selv betegnede som sin kæreste, og hvor hun havde sin helt egen økonomi. Landsretten tilkendte hustruen bidrag i 10 år og anførte: ”den omstændighed at indstævnte efter det oplyste har et nært forhold til A kan ikke føre til nogen ændret vurdering.”

Løsrevet fra tredjemandssamlivets betydning for tilkendelse af bidrag er problematikken vedrørende ændring af et fastsat bidrag på grund af et tredjemandssamliv. Hvis retten har fastsat et bidrag, og den bidragssøgende efterfølgende indleder et forhold til en anden person, vil bidraget på den bidragspligtiges begæring kunne nedsættes til 0 kr., jf. ÆL § 53, stk. 2.⁸⁶

Statsamtet følger den praksis at nedsætte bidraget til 0 kr., hvis det kan bevises, at den bidragssøgende har etableret et vist personligt og økonomisk interessefællesskab med en anden. Denne praksis er begrundet i rimelighedsbetragtninger om, at når den bidragssøgende har indgået en fastere personlig og økonomisk forbindelse med en anden, skal den bidragssøgende ikke samtidig kunne kræve bidrag fra den tidligere ægtefælle. Praksis indebærer, at bidragspligten ofte reelt ophører, lang tid før den formelt udløber.⁸⁷

Der er således forskel på vurderingen af samlivets betydning, når domstolene tilkender bidrag, og når statsamtet skal tage stilling til en nedsættelse af bidraget iflg. ÆL § 53, stk. 2.⁸⁸

Ægteskabsudvalget af 1969 foreslog, at der blev indført en lovbestemmelse om konsekvensen af at indlede et tredjemandssamliv, der skulle svare til den administrative praksis, men dette forslag er ikke blevet gennemført.⁸⁹

4.2.5 Samlivsskadesynspunktet

Andrup introducerer i bogen ”Om ægteskab og underhold” et *samlivsskadesynspunkt*, idet Andrup anfører, at samlivet kan have en skadevoldende livsform, hvilken navnlig vil ramme hjemmearbejdende husmødre, der ved samlivets ophævelse kastes ud i ugunstige situationer, som der ikke er grund til at tro, ville være opstået for dem, hvis samlivet ikke havde været gennemført på den måde, hvorpå det rent faktisk har fundet sted.⁹⁰

Andrup finder det derfor rimeligt, at den økonomiske skade fordeles mellem ægtefællerne og samfundet. Hvis der er tale om et langvarigt ægteskab på omkring 25 år, hvor den bidragssøgende har været hjemmegående efter parternes og samfundets ønske, finder Andrup, at samfundet bør yde en invalidepension til den bidragssøgende. Der er ifølge Andrup ingen forskel på en samlivsskade, og en skade der skyldes, at borgeren f.eks. kører galt i sin bil, hvilken skade det offentlige

⁸⁶ Se ovennævnte dom T:FA 2003.438 hvor civilretsdirektoratet havde stadfæstet statsamtets afgørelse om, at manden ikke skulle betale bidrag under samlivsophævelsen, idet kvinden havde et sådant økonomisk og personligt fællesskab med en anden mand, at der ikke var grundlag for at fastsætte bidrag.

⁸⁷ Folketingets ombudsmand har flere gange ytret ønske om, at denne administrative praksis, der ikke er underkendt som ulovlig af domstolene, afklares se FOB 1977 s. 120-28, FOB 1988 s. 293, 306. Se tillige kritisk Bohr, Spindler og Waarst i U1983B.207 og Lis Frost i U1980B.293.

⁸⁸ Illustrerende herfor er T:FA 2003.438 hvor retten tilkender hustruen ret til bidrag, selvom det under sagen er oplyst, at statsamtet ikke vil udmåle et bidrag under samlivsophævelsen pga. hustruens interessefællesskab med en anden mand.

⁸⁹ Se herom under punkt 2.4. For en vurdering af tredjemandssamlivets betydning i relation til tilkendelse af bidrag se punkt 4.6.5.

⁹⁰ Andrup, Om ægteskab og underhold s. 275.

dækker i form af invalide støtte eller pension.⁹¹ Andrup finder desuden, at den bidragsforpligtigede, som ifølge Andrup oftest er manden, skal yde den bidragssøgende (hustruen) et bidrag, eftersom manden også bærer en del af skylden for hustruens behov. Hvor der er tale om kortvarige ægteskaber, finder Andrup ikke, at der kan være opstået andet end overgangsskader, og der kan alene blive tale om en dækning heraf. Efter dette synspunkt bør der principielt kun tilkendes bidrag, hvis der er sket en påviselig samlivsskade.

I retspraksis lægges der i dag ofte vægt på, hvordan ægtefællerne efter aftale har indrettet sig under ægteskabet, især hvis der er tale om, at den bidragssøgende har taget deltidsarbejde eller været hjemmegående, og der lægges vægt på, om denne aftale har indebåret, at den bidragssøgende nu må antages at have et behov for bidrag. Synspunktet fortolkes ikke altid i den stringente fortolkning, at der alene tilkendes bidrag, hvis behovet kan henføres til ægteskabet.⁹² Samlivsskadesynspunktet er et kriterium, der er blevet mere synligt i de senere år, men det er ikke enerådende.

Ægteskabsudvalget af 1969 foreslog i deres betænkning,⁹³ at samlivsskadesynspunktet skulle indgå i lovtæksten. Ifølge udvalget kunne den bidragssøgende alene tilkendes bidrag, hvis det var ægteskabet, der havde medført en forringelse af pågældendes evne til at skaffe sig det fornødne til sit underhold. Udvalget anførte, at hvis der var tale om sygdom eller uarbejdsdygtighed, som ikke havde forbindelse med forholdene under ægteskabet, burde denne risiko ikke bæres af den anden ægtefælle, men af det sociale sikringssystem.⁹⁴ Udvalgets forslag er således et udtryk for en stringent fortolkning af samlivsskadesynspunktet.⁹⁵

Efter min vurdering bør det offentlige støtte den bidragssøgende, hvis vedkommende er syg ved samlivets ophævelse. Begge ægtefæller må bære ansvaret for, at deres måde at arrangere sig på, kan have medført et behov for bidrag hos den ene part ved ægteskabets ophør. Men det virker efter min mening ikke rimeligt at fastholde en af ægtefællerne i at betale bidrag til den anden, hvis dennes behov skyldes sygdom, da sygdommen formentlig sjældent er en adækvat konsekvens af ægteskabet.⁹⁶ Heller ikke i de tilfælde hvor den bidragssøgende har været syg i lang tid under ægteskabet, og ægtefællerne har indrettet sig derpå, bør pligten efter min opfattelse påhvile den anden ægtefælle ved samlivets ophør.⁹⁷ I de sjældne tilfælde hvor sygdommen direkte kan henføres til forholdene under ægteskabet, idet den bidragssøgende f.eks. har fået psykiske problemer på grund af samlivsophævelsen eller der har været vold i ægteskabet, bør der dog kunne pålægges en bidragspligt.

⁹¹ Andrup, Om ægteskab og underhold s. 298-99.

⁹² Se f.eks. U 1995.950Ø hvor hustruen blev tilkendt bidrag, selvom hendes sygdom skyldtes en arbejdsskade, se dog modsætningsvist T:FA 1999.307Ø.

⁹³ Betænkning 4, 1974.

⁹⁴ Betænkning 4, 1974 s. 17.

⁹⁵ Se under punkt 2.4.

⁹⁶ Cfr. Anette Kronborg i T:FA 2004 s. 371 der mener, at det synes vanskeligt at skelne mellem sygdom pga. ægteskabelige problemer og anden sygdom.

⁹⁷ Se dog modsat Ingrid Lund-Andersen i Familieret s. 225.

Ifølge CEFL's overordnede principper skal der, ved vurderingen af hvorvidt bidrag kan tilkendes, lægges vægt på en række faktorer, herunder bl.a. på den bidragssøgendes mulighed for at få arbejde samt dennes alder og helbred.⁹⁸ CEFL anfører, at den bidragssøgendes høje alder eller sygdom kan have en negativ indvirkning på muligheden for selvforsørgelse, eftersom det kan være svært at finde indtægtsgivende arbejde pga. sygdommen eller alderen. CEFL anfører: ”*These factors should be taken into account without requiring that they are a result of the marriage as such.*”⁹⁹ CEFL anerkender derfor ikke, at sygdom eller arbejdsløshed skal være en direkte konsekvens af ægteskabet, inden der skal kunne tilkendes bidrag. Dette er formentlig et udtryk for, at der ifølge CEFL eksisterer en efter-ægteskabelig solidaritetsforpligtelse mellem de tidligere ægtefæller.¹⁰⁰

Den bidragssøgendes arbejdsløshed kan efter min mening oftere end sygdom være en konsekvens af den måde, parterne har indrettet sig på under ægteskabet. Især hvis den bidragssøgende har været hjemmegående og dermed har været længe væk fra arbejdsmarkedet, kan den bidragssøgende have svært ved at opkvalificere sig til at få et job ved ægteskabets ophør. Ægteskabet har i sådanne tilfælde været skyld i den bidragssøgendes arbejdsløshed. I disse tilfælde, frem for sygdomstilfældene, er det rimeligt, at den bidragssøgende tilkendes bidrag af den anden ægtefælle.¹⁰¹ I andre tilfælde kan den bidragssøgendes arbejdsløshed skyldes ydre omstændigheder som f.eks. stor arbejdsløshed inden for pågældendes erhverv eller personlige problemer, hvorfor det i disse tilfælde ikke forekommer rimeligt, at den anden ægtefælle betaler bidrag.¹⁰²

4.2.6 Den bidragssøgende er udlænding

Et andet moment, der i nyere retspraksis er lagt vægt på, er hvorvidt den bidragssøgende er *udlænding*, idet pågældende ofte vil have behov for økonomisk støtte for at skabe sig en ny tilværelse i Danmark, da pågældendes erhvervsmæssige situation ofte er særlig vanskelig på grund af den udenlandske baggrund og sproglige kunnen.¹⁰³

4.2.7 Hustruens ret til enkepension

Tidligere bestod der en vis usikkerhed om, hvorvidt retten til *enkepension* spillede nogen rolle for tilkendelse af bidrag. Ved afgørelsen U1994.627 H blev denne usikkerhed afklaret, da den overvejende opfattelse blandt dommerne var, at de enkepensionsretlige konsekvenser for hustruen ikke burde være afgørende for, i hvilket omfang der skulle tilkendes hustruen bidrag.¹⁰⁴

⁹⁸ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 85.

⁹⁹ Ibid. s. 93.

¹⁰⁰ Ibid. s. 69.

¹⁰¹ Se f.eks. U 1996.191Ø hvor hustruen blev tilkendt bidrag, idet der blev henvist til, at mandens arbejds- og karrieremæssige interesser angiveligt havde haft indflydelse på hustruens erhvervsmæssige situation.

¹⁰² Se T:FA 1998.13Ø hvor der henvises til, at hustruens arbejdsløshed ikke er en fælles beslutning fra ægtefællernes side, og hvor hustruen ikke tilkendes bidrag.

¹⁰³ Se f.eks. T:FA 1999.435Ø og Danielsen, T:FA 2000 s. 235-39.

¹⁰⁴ Jørgen Nørgaard, U1994B.440.

4.3 Andre kriterier

Andrup opstiller i sin bog ”Om ægteskab og underhold” forskellige typer af ”samlivsskader,” der alle ifølge Andrup kan give anledning til underholdsbidrag. Det drejer sig blandt andet om *overgangsskader*, som indtræder efter samlivsophøret, indtil hustruen har fået omorganiseret sin tilværelse ved f.eks. at finde et passende arbejde eller at få arrangeret pasning af børnene. En anden skade, som ifølge Andrup kan siges at være opstået af samlivet, er *invalideringsskaden*. Denne omfatter den hjemmegående husmoder, som ikke har haft tilknytning til erhvervslivet, og som derfor ved samlivsophævelsen har dårligere muligheder for at skaffe sig en indkomst end den kvinde, der har haft erhvervsarbejde. Hustruen er blevet invalideret på den måde, at hendes indtjeningssevne er reduceret som følge af samlivet.

Andrup fremkommer også med det synspunkt, at hustruens tilvænning til et større forbrug under ægteskabet, end hun selv ville have kunnet skaffe sig, kan medføre, at hun ved samlivsophævelsen har krav på at få denne *tilvænnings-skade* dækket.¹⁰⁵

Hvis hustruen har været hjemmegående, kan der ifølge Andrup også opstå en *pensioneringsskade*, da hun ved samlivets ophævelse ikke har en pension eller anden forsikring til at dække sine behov i alderdommen.

Ved invaliderings-, tilvænnings- og pensioneringsskader skal fordelingen af byrden mellem manden og det offentlige ifølge Andrup ske efter graden af samlivsskaden, og der bør ikke tilkendes bidrag, medmindre der er en påviselig samlivsskade. I retspraksis ses ikke en direkte henvisning til de af Andrup opstillede samlivsskader, men ofte en mere generel henvisning til den måde, hvorpå parterne efter fælles aftale har indrettet sig.

4.4 Norsk og svensk ret

Udgangspunktet i Norge og Sverige er som nævnt, at ægtefællernes gensidige *underholdsforpligtigelse ophører ved skilsmisse*. Det angives udtrykkeligt i lovene i disse lande, at bidrag efter skilsmisse forudsætter særskilte grunde. Udgangspunktet er, at hver ægtefælle skal oparbejde sin egen selvstændige økonomi efter en skilsmisse eller separation.¹⁰⁶

I **Norge** følger det af Ekteskapsloven § 79, stk. 2,¹⁰⁷ at hvis en ægtefælles evne til og mulighed for at sørge for et passende underhold er blevet mindre på grund af *omsorgen for et fælles barn* eller *fordelingen af fælles opgaver under samlivet*, kan den anden ægtefælle pålægges at betale bidrag.

¹⁰⁵ CEFL foreslår noget lignende i deres overordnede principper nemlig, at der bl.a. tages hensyn til levestandarden under ægteskabet, når det skal vurderes, om der skal tilkendes et underholdsbidrag. I dag anerkender Danmark ikke et sådant synspunkt. Se Boele-Woelki K m.fl., Principles of European Family Law s. 89-90, 94 og 138. For en vurdering af Andrups foreslåede tilvænningskriterium se punkt 4.6.4.7.

¹⁰⁶ Se f.eks. NOU 1987:30 s. 35-38 og ÄktB 6. kapitel § 7 stk. 1. jf. Agell i Äktenskap, Samboende, Partnerskap s. 56.

¹⁰⁷ Lov nr. 47 af 4. juli 1991 om ekteskab.

Hvis ægteskabet ikke er årsag til forringelse af ægtefællens erhvervsevne, kan der kun tilkendes bidrag, hvis § 79 stk. 3 er opfyldt. Bidrag kan i disse tilfælde kun pålægges, hvis *særlige grunde* taler for det, og der er tale om en snæver undtagelsesregel.¹⁰⁸

Ifølge § 80 skal der lægges vægt på *behov* for bidrag og *evne* til at betale, men denne bestemmelse vedrører udmålingen af bidrag, hvorfor samlivsskadesynspunktet stadig er det primære moment vedrørende tilkendelse af bidrag.¹⁰⁹

Den bidragsberettigedes indgåelse af et *tredjemandssamliv* under ægteskabslignende forhold kan medføre, at retten til bidrag ophæves efter Ekteskapsloven § 84, der angår ændring af fastsatte bidrag. Ifølge et cirkulære fra det norske justitsdepartement bør bidrag bortfalde, når det ægteskabslignende samlivsforhold har varet 2 år eller mere.¹¹⁰ Der findes derimod ingen regler, der angiver hvilken betydning tredjemandssamlivet har for tilkendelse af bidrag.

I **Sverige** lægges der vægt på *evne* og *behov*, men disse faktorer kan ikke i sig selv begrunde at bidrag pålægges, eftersom det også her er afgørende, at ægteskabet har forårsaget behovet for bidrag.¹¹¹ Denne *årsagssammenhæng* bliver fortolket om end mere restriktivt i Sverige end i Norge, idet der ifølge svensk retspraksis aldrig kan pålægges en underholdspligt, hvis årsagssammenhængen brister.¹¹² Dette er udtryk for en stringent fortolkning af *samlivsskadesynspunktet*.

Udgangspunktet er, at bidrag alene tilkendes i en overgangsperiode, og i disse tilfælde lægges vægt på, om den bidragssøgende har behov for støtte til at finde et *arbejde* eller tage en *uddannelse*. Hvis ægteskabet har været langvarigt, kan den bidragssøgende tilkendes bidrag i en længere periode. Der er tale om en helhedsvurdering, og der lægges vægt på momenter som *alder*, *helbred*, *ægteskabets varighed*, og om den *bidragssøgendes hjemmearbejde* har gjort det sværere for pågældende at finde et passende arbejde.¹¹³

Hvis den bidragsberettigede indleder et *tredjemandssamliv* under ægteskabslignende forhold, kan det betyde, at den bidragsforpligtigede kan få genoptaget en dom eller en aftale om bidragspligten under henvisning til, at der nu foreligger ændrede forhold. Dommen eller aftalen kan herefter ændres af retten, hvis dommeren finder det rimeligt.¹¹⁴ Der eksisterer ingen regler om tredjemandssamlivets betydning for tilkendelse af bidrag.

¹⁰⁸ Holmøy og Lødrup, Ekteskapsloven s. 533, NOU 1987:30 s. 36-37 og Rigstrygdeverkerets Rundskriv nr. 53 s. 8, hvor det anføres, at sygdom kan begrunde bidrag efter stk. 3.

¹⁰⁹ Se også NOU 1987:30 s. 36.

¹¹⁰ Holmøy og Lødrup, Ekteskapsloven s. 544, 547.

¹¹¹ Boele-Woelki m.fl., European Family Law in Action s. 125 og Agell, Underhåll till barn och make s. 106-109.

¹¹² Agell, Nordisk Äktenskapsrätt s. 78 og Boele-Woelki m.fl., European Family Law in Action s. 147.

¹¹³ Boele-Woelki m.fl., European Family Law in Action s. 126.

¹¹⁴ Agell, Nordisk Äktenskapsrätt s. 90.

4.5 Tysk og hollandsk ret

I **Tyskland** er udgangspunktet som i Norge og Sverige, at den gensidige underholdsforpligtigelse mellem ægtefællerne ophører ved skilsmisse, og at der herefter består et ansvar for *selvforsørgelse*. Det anerkendes dog, at en ægtefælle kan have behov for bidrag efter skilsmissen, og der kan tilkendes bidrag ud fra et solidaritetsprincip (nachehe-liche Solidarität).¹¹⁵ Udgangspunktet er også her, at den ene part skal have et *behov* og den anden part *evnen* til at betale. Endvidere er der i lovtæksten opregnet flere forskellige årsager, som kan give anledning til at kræve underholdsbidrag, og på baggrund af enhver af disse kan en ægtefælle tilkendes bidrag. Den vigtigste årsag til bidrag er *omsorg for et fællesbarn*. Ifølge praksis er den ægtefælle, som har barnet i sin varetægt ikke forpligtiget til at arbejde, før barnet starter i skole.¹¹⁶

Alder og *sygdom* kan også medføre tilkendelse af bidrag. Det er ikke et krav, at sygdommen er en konsekvens af ægteskabet, hvorfor *samlivsskadesynspunktet* ikke er afgørende. F.eks. kan en ægtefælle tilkendes bidrag, selvom vedkommende allerede var syg ved ægteskabets indgåelse.¹¹⁷ Der kan endvidere kræves bidrag, indtil den bidrags-søgende finder et passende *arbejde*, eller tager en *uddannelse*. Endelig findes en opsamlingsbestemmelse i lovtæksten, der går ud på, at der kan tilkendes bidrag, hvis andet ville være *urimeligt*.

Der eksisterer ingen lovfæstede regler om betydningen af, at den bidragsberettigede har indgået et ægteskabslignende *tredjemandssamliv*, men dette samliv medfører ofte, at der ikke tilkendes bidrag. Praksis har nægtet bidrag, hvis den bidrags-søgende med vilje har et uægteskabeligt samliv med en anden for at undgå at miste retten til bidrag pga. nyt ægteskab.¹¹⁸

I **Holland** kan dommeren efter en parts begæring tage stilling til, om der skal pålægges den ene part en pligt til at betale bidrag til den anden efter skilsmisse. Dommeren er ikke bundet af bestemte lovregler for tilkendelse af bidrag. Dommeren er derfor meget fri i sin bedømmelse af, hvorvidt der skal pålægges bidragspligt, og dommeren kan lægge vægt på alle momenter ved sin afgørelse. To afgørende faktorer er den ene parts *behov* og den andens *evne*.¹¹⁹ Selvom *skyldsspørgsmålet* som udgangspunkt er adskilt fra spørgsmålet om tilkendelse af bidrag, kan dommeren alligevel tage skylden i betragtning ved sin afgørelse, eftersom dommeren kan lægge vægt på alle momenter i det konkrete tilfælde.¹²⁰

Dommeren lægger som regel vægt på *ægteskabets varighed* ved sin vurdering af, om bidrag skal tilkendes.¹²¹ Ægteskabet skal ikke have været årsag til en ægtefælles behov for bidrag, hvorfor *samlivsskadesynspunktet* ikke tillægges betydning vedrørende tilkendelse af bidrag.

¹¹⁵ Martiny Dieter m.fl., Tysklands rapport, s. 23.

¹¹⁶ Ibid. s. 28.

¹¹⁷ Ibid. s. 29.

¹¹⁸ Ibid. s. 49.

¹¹⁹ Boele-Woelki, Katharina m.fl. Hollands rapport s. 23.

¹²⁰ Ibid. s. 26.

¹²¹ Ibid. s. 53.

Den bidragsberettigedes indgåelse af nyt ægteskab eller *tredjemandssamliv* bevirker, at den bidragsforpligtigedes forpligtigelse til at betale bidrag ophører, og dette er skrevet direkte ind i lovteksten. Tredjemandssamlivet skal være ligesom et ægteskabeligt samliv og for at opfylde dette krav, har retspraksis statueret, at der skal være tale om et fast forhold med fælles hushold, og at parterne skal tage sig af hinanden.¹²² Hvis det nye ægteskab eller tredjemandssamliv ophører, kan retten til bidrag fra den tidligere ægtefælle ikke genoplives. Da det således kan få vidtrækkende konsekvenser for en bidragsberettiget at indgå et tredjemandssamliv, har retspraksis statueret, at der skal meget til, inden der anses at foreligge et ægteskabslignende tredjemandssamliv.¹²³

Da der ikke er angivet specifikke momenter, som dommeren skal lægge vægt på ved tilkendelse af bidrag, er der heller ingen regel om betydningen af tredjemandssamliv i relation til tilkendelse af bidrag. Når der eksisterer en specifik lovregel om bortfald af et fastsat bidrag, hvis der indgås tredjemandssamliv, kan det dog tænkes, at dommeren vil lægge vægt på et eventuelt tredjemandssamliv ved sin afgørelse om tilkendelse af bidrag, således at dette samliv i nogle tilfælde kan bevirke, at der ikke tilkendes bidrag.

4.6 Reformforslag

4.6.2 Hovedregel om underholdsforpligtigelsens ophør efter separation eller skilsmisse

På baggrund af ovenstående kan det konstateres, at der i alle de beskrevne lande, på nær Holland, eksisterer et udtrykkeligt princip om, at underholdsforpligtigelsen ophører ved ægteskabets ophør, og at udgangspunktet herefter er selvforsørgelse. Hollands status er speciel, eftersom dommeren ved sin beslutning om tilkendelse af bidrag ikke er bundet af bestemte lovregler, hvorfor det ikke fremgår af loven, hvorvidt underholdsforpligtigelsen ophører ved ægteskabets ophør. Det forventes dog også i hollandsk retspraksis, at ægtefællerne som udgangspunkt forsørger sig selv efter ægteskabets ophør.¹²⁴

Som tidligere anført,¹²⁵ kan det ikke udledes direkte af den danske lovtekst, hvorvidt hovedreglen i dansk ret er, at underholdsforpligtigelsen mellem ægtefæller ophører ved separation eller skilsmisse, eller hvorvidt den fortsætter ved separation eller skilsmisse. Det ændrer dog ikke ved, at udgangspunktet i dansk retspraksis er, at den bidrags-søgende efter ægteskabets ophør så vidt muligt skal forsørge sig selv.¹²⁶

Efter min vurdering ville det være en fordel, hvis der blev indsat en *bestemmelse* i den danske lovtekst, der angav *hovedreglen for underholdsforpligtigelsen beståen eller ophør efter ægteskabets ophør*.

¹²² Ibid. s. 52.

¹²³ Ibid. s. 52.

¹²⁴ Boele-Woelki, Katharina m.fl., Hollands rapport s. 45.

¹²⁵ Under punkt 4.

¹²⁶ A. Agell anfører, at det er tænkeligt, at åbenheden i udgangspunktet i ÆL § 49 kan foranledige et større beredskab til at pålægge bidrag i Danmark end i Norge og Sverige. Se Nordisk Äktenskapsrätt s. 73.

For det første giver det en større forudsigelighed for parterne, at de kan konstatere hvorledes retsstillingen er ved at læse loven, og for det andet fører det til en større afklaring af udgangspunktet i dansk ret til støtte for både danske og udenlandske retsanvendere.

Meget taler efter min overbevisning for, at hovedreglen bør være, at ægtefællerne efter skilsmissen skal *forsørge sig selv*. Dette udgangspunkt vil påvirke parterne til hurtigt at opnå økonomisk selvstændighed efter skilsmissen. Også CEFL har i deres overordnede grundsætninger fastlagt en hovedregel om, at hver af ægtefællerne skal forsørge sig selv efter skilsmissen.¹²⁷

4.6.3 Undtagelsesregel om betingelser for tilkendelse af bidrag

Det vil dog ikke altid være rimeligt at afskære en ægtefælle fra at kræve bidrag af den anden, idet der i nogle tilfælde kan være et behov for bidrag hos den ene ægtefælle, som bør dækkes af den anden ægtefælle. Jeg er af den opfattelse, at de grundlæggende betingelser for at blive tilkendt bidrag efter skilsmissen bør fastlægges i en eller flere undtagelsesbestemmelser, der angiver, hvad der skal til for at bryde lovens hovedregel.¹²⁸

4.6.4 Indholdet af undtagelsesreglen

4.6.4.1 Behov og evne

Det er i alle de ovenfor beskrevne lande en forudsætning for at få tilkendt bidrag, at der foreligger et *behov* herfor hos den bidragssøgende, og at den anden part har *evne* til at betale. Selvom betydningen af kriterierne behov og evne ikke er ens i de beskrevne lande, ses der dog de facto at blive lagt vægt herpå ved tilkendelse af bidrag på den ene eller anden måde i alle landene.¹²⁹

Evne- og behovskriterierne bør bevares i den danske lovtekst, da der ikke kan være grundlag for tilkendelse af bidrag, hvis disse kriterier ikke er opfyldt.

4.6.4.2 Ægteskabets varighed

I nogle af de ovenfor beskrevne lande, herunder Danmark, lægges der vægt på *ægteskabets varighed* ved tilkendelse af bidrag. Det forekommer mig rimeligt, at dette kriterium bevares. Der bør efter min mening ikke tilkendes bidrag i kortvarige ægteskaber, medmindre der foreligger specifikke grunde for tilkendelse. Langvarige ægteskaber kan derimod bedre i sig selv bevirke, at der er et behov for tilkendelse af bidrag. CEFL har også opregnet en henvisning til ægteskabets varighed som en af de faktorer, der bør tages hensyn til ved afgørelsen af, hvorvidt bidrag bør tilkendes.¹³⁰

¹²⁷ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 77-78.

¹²⁸ Dette er også foreslået af CEFL, og en tilsvarende ordning findes i Norge, Sverige og Tyskland.

¹²⁹ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 79-80.

¹³⁰ Ibid. s. 85, 89, 93-94.

4.6.4.3 Behov for støtte til uddannelse

I den danske lovttekst er der en selvstændig henvisning til et *behov for støtte til uddannelse eller lignende* jf. ÆL § 50, stk. 2. Som tidligere anført henvises der dog sjældent i retspraksis til dette kriterium alene for tilkendelse af bidrag.¹³¹ I Tyskland er behov for uddannelse også et selvstændigt moment for tilkendelse af bidrag, hvorimod dette behov indgår som en del af den overordnede behovsvurdering i de andre lande. Det er beskyttelsesværdigt at kunne opnå bidrag, hvis der er et behov for uddannelse, eftersom denne uddannelse må formodes at bringe den bidragssøgende i stand til hurtigere at blive selvforsørgende. Derfor bør dette kriterium efter min vurdering beholdes.

4.6.4.4 Alder og helbred, herunder samlivsskadesynspunktet

Ved den danske behovsvurdering lægges som tidligere anført vægt på *alder og helbred*.¹³² Jo yngre den bidragssøgende er, desto sværere kan det være at få tilkendt bidrag, da der ofte er en formodning om, at den bidragssøgende kan klare sig selv ved indtægtsgivende arbejde. Jeg er af den opfattelse, at det er rimeligt at lægge vægt herpå, hvorfor alderskriteriet stadig bør spille en rolle for tilkendelse af bidrag.

Den danske helbreds-vurdering er påvirket af *samlivsskadesynspunktet*, der kan siges at trænge betydningen af den bidragssøgendes helbred noget i baggrunden.¹³³ I Tyskland kan høj alder og sygdom begrunde tilkendelse af bidrag, og det er ikke et krav, at sygdommen er en konsekvens af ægteskabet, hvorfor samlivsskadesynspunktet ikke indvirker på vurderingen. Heller ikke i Holland skal ægteskabet have forårsaget en ægtefælles behov for bidrag. I Norge er udgangspunktet derimod, at behovet skal være opstået på grund af omsorgen for et fælles barn eller på grund af fordelingen af fælles opgaver under samlivet, hvilket er et udtryk for et samlivsskadesynspunkt. Udgangspunktet er dog ikke undtagelsesfrit, da bidrag i særlige tilfælde kan pålægges, selvom ægteskabet ikke er årsag til forringelse af ægtefælles erhvervsevne. Derimod er der i svensk ret en stringent fortolkning af samlivsskadesynspunktet, eftersom der alene tilkendes bidrag, hvis ægteskabet har forårsaget behovet for bidrag.

I CEFL's grundsætning indgår kriteriet "*the spouses' employment ability, age and health*" ved afgørelsen af tilkendelse af bidrag. CEFL uddyber, at høj alder eller sygdom kan have en negativ indvirkning på mulighederne for selvforsørgelse, og at momenterne alder og sygdom skal tages i betragtning, uden at det kræves, at disse faktorer er et resultat af ægteskabet som sådan.¹³⁴ Det er således tvivlsomt, om CEFL anerkender samlivsskadesynspunktet, i hvert fald må dette udsagn kunne fortolkes derhen, at CEFL ikke anerkender Sveriges stringente fortolkning heraf.

Efter min opfattelse bør det overvejes at indskrive samlivsskadesynspunktet i den danske lovttekst. Dette blev allerede foreslået af

¹³¹ Se under punkt 4.1.4

¹³² Se under punkt 4.1.1.

¹³³ Se punkt 4.2.5.

¹³⁴ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 93.

1969-udvalget, men dog ikke gennemført.¹³⁵ Ifølge 1969-udvalget kan bidrag kun tilkendes, hvis ægteskabet har medført en sådan forringelse af erhvervsevnen, at den bidragssøgende ikke kan skaffe sig et passende underhold. Hvis der er tale om sygdom eller uarbejdsdygtighed, der ikke kan henføres til forholdene under ægteskabet, bør der ifølge 1969-udvalget ikke kunne tilkendes bidrag. Risikoen bør ifølge udvalget i stedet bæres af det sociale sikringssystem, hvilket også ville have været tilfældet, hvis der havde været tale om en ugift person.

1969-udvalgets fortolkning svarer til ordningen i Sverige, hvor der ikke tilkendes bidrag, hvis årsagssammenhængen brister. Efter min overbevisning er der meget, der taler for at fastholde 1969-udvalgets fortolkning af samlivsskadesynspunktet. Det kan virke urimeligt at fastholde de tidligere ægtefæller i en økonomisk forpligtigelse over for hinanden efter ægteskabets ophør, hvis behovet for bidrag ikke kan henføres til den måde parterne har arrangeret sig på.¹³⁶ Det bør efter min mening i stedet være en opgave for det sociale sikrings-system at sikre den syge ægtefælle.

Jeg er af den opfattelse, at det offentliges forpligtigelse til at støtte den bidragssøgende som udgangspunkt ikke bør være subsidiær i forhold til den tidligere ægtefælles pligt til at betale bidrag.¹³⁷ Heroverfor kan anføres, at de tidligere ægtefæller også efter ægteskabets ophør har en solidaritetsforpligtigelse over for hinanden, og at denne kan begrunde, at de skal betale bidrag til hinanden, og at forpligtigelsen skal gå forud for det offentliges forpligtigelse til at betale, især hvis der har været tale om et langvarigt ægteskab.

Hvis det anerkendes, at ægtefællerne i visse tilfælde har en solidaritetsforpligtigelse over for hinanden, der bør bevirke, at den ene skal betale bidrag til den anden, kan det efter min opfattelse overvejes at indføre en sondring som i Norge. Det angives i den norske lovtekst, at udgangspunktet er, at behovet for bidrag skal skyldes visse angivne omstændigheder, der knytter sig til ægteskabet. Dog er der en undtagelsesregel, hvorefter bidrag kan pålægges under særlige omstændigheder, selvom ægteskabet ikke er årsag til behovet.

4.6.4.5 Omsorg for et fælles barn

Et kriterium, der lægges vægt på i Norge og Tyskland ved tilkendelse af bidrag, er hvorvidt ægtefællens manglende evne til at forsørge sig selv kan henføres til *omsorgen for et fælles barn*. Der skal ifølge CEFL's grundsætning også lægges vægt herpå.¹³⁸ Efter min opfattelse bør dette kriterium indskrives i den danske undtagelsesbestemmelse. Det forekommer ofte, at den ægtefælle som primært tager sig af børnene i en periode ikke har arbejde eller kun har deltidsarbejde. Dette bør der tages hensyn til ved tilkendelse af bidrag, idet omsorgen for

¹³⁵ Se punkt 2.4.

¹³⁶ Se også under punkt 4.2.5.

¹³⁷ Ved separation eller skilsmisse vil en ubemidlet ægtefælle have ret til kontanthjælp efter lov nr. 709 af 13. august 2003 om aktiv socialpolitik § 25, men kommunens pligt til at yde hjælp er dog subsidiær i forhold til en tidligere ægtefælles pligt til at yde bidrag.

¹³⁸ Boele-Woelki K. m.fl., *Principles of European Family Law* s. 85, 93.

børnene har bevirket, at pågældende ægtefælle ikke har bevaret en ligeså stærk tilknytning til arbejdsmarkedet, som hvis der ingen børn havde været. Af denne årsag kan muligheden for selvforsørgelse være besværliggjort, hvilket kan henføres til forholdene under ægteskabet.

4.6.4.6 Fordelingen af fælles opgaver under samlivet

I Norge tages hensyn til, hvorvidt den bidragssøgendes mulighed for selvforsørgelse er blevet mindre som følge af *fordelingen af fælles opgaver under samlivet*. Et tilsvarende kriterium er foreslået af CEFL.¹³⁹ Ifølge CEFL kan ægtefællernes aftale om, at en af dem er hjemmegående medvirke til, at den anden kan forbedre sin indtjeningssevne eller karriere, hvilket der skal tages hensyn til, uanset om der er børn i ægteskabet eller ej.¹⁴⁰ Der lægges i svensk ret vægt på et tilsvarende moment i relation til varigheden af bidraget.

Efter min overbevisning er dette et kriterium, der bør indføres i den danske lovtæst. Muligheden for selvforsørgelse kan være besværliggjort for den ene af ægtefællerne på grund af en fordeling af opgaverne under ægteskabet, og dette bør begge ægtefæller bære ansvaret for efter ægteskabets ophør.

4.6.4.7 Levestandard under ægteskabet

Som tidligere anført har Andrup introduceret begrebet *tilvænnings-skade*.¹⁴¹ Tilvænnings-skadesynspunktet er dog ikke slået igennem i dansk ret. Heller ikke i Norge eller Sverige anerkendes det, at en tilvænnings-skade kan medføre ret til bidrag.¹⁴² Derimod tages der hensyn til levestandarden under ægteskabet ved afgørelsen af tilkendelse af bidrag i Tyskland og Holland.¹⁴³

CEFL har foreslået, at der ved afgørelsen af, hvorvidt der skal tilkendes bidrag, blandt andet lægges vægt på levestandarden under ægteskabet. Dog erkender CEFL, at det ofte vil være urealistisk at bevare den samme levestandard efter en skilsmisse, men den bidragssøgende bør ifølge CEFL kunne forvente, at levestandarden under ægteskabet i det mindste tages i betragtning ved tilkendelse af bidrag.¹⁴⁴

Jeg er af den opfattelse, at der ikke bør lægges vægt på levestandarden under ægteskabet, ligesom en eventuel "tilvænnings-skade" efter min mening ikke bør kunne berettigge den bidragssøgende til at kræve bidrag af den anden ægtefælle. Behovet er ikke forårsaget af ægteskabet som sådan men er snarere opstået i kraft af ægteskabets ophør, hvorfor det efter min overbevisning ikke bør medføre tilkendelse af bidrag.

¹³⁹ Ibid. s. 85, 93.

¹⁴⁰ Ibid. s. 93.

¹⁴¹ Se punkt 4.3.

¹⁴² Boele-Woelki K, Principles of European Family Law s. 90 og Rigstrykdeverkets Rundskriv nr. 53 s. 6.

¹⁴³ Boele-Woelki K, Principles of European Family Law s. 90.

¹⁴⁴ Boele-Woelki K, Principles of European Family Law s. 94.

4.6.5 Lovregel om betydningen af tredjemandssamliv i relation til tilkendelse af bidrag

Betydningen af, at *den bidragsberettigede flytter sammen med en anden*, er ikke fuldstændig afklaret i dansk retspraksis.¹⁴⁵ I nogle tilfælde har det indflydelse på tilkendelsen af bidrag, i andre ikke. Hvis formuleringen af den tidligere omtalte dom T:FA 2002.105V¹⁴⁶ lægges til grund, vil et nyt fast samlivsforhold afskære den bidragssøgende fra at få tilkendt bidrag, medmindre der foreligger særlige grunde. Et løsere bekendtskab vil dog som anført ikke bevirke, at der ikke tilkendes bidrag.

I ingen af de beskrevne udenlandske lande er der lovregler, der angiver, hvorvidt indgåelse af et ægteskabslignende tredjemandssamliv har betydning for tilkendelse af bidrag. Derimod kan et fastsat bidrag i alle de beskrevne lande ændres eller ophæves, hvis den bidragsberettigede indgår et ægteskabeligt tredjemandssamliv. Det er dog alene Holland, der har en lovregel, der specifikt henviser til ægteskabeligt tredjemandssamliv som grundlag for automatisk ophør af bidraget. I de andre lande ændres eller ophæves pligten til at betale bidrag efter bestemmelser, der vedrører ændring eller ophør af bidrag på grund af ændrede omstændigheder. Også i Danmark nedsættes et fastsat bidrag som anført til 0 kr., hvis den berettigede indgår i et vist personligt og økonomisk interessefællesskab med en anden.¹⁴⁷

CEFL har i deres overordnede grundsætninger fastlagt, at ethvert nyt ægteskab eller langvarigt samlivsforhold bør tages i betragtning ved afgørelsen af, hvorvidt bidrag skal tilkendes. CEFL har endvidere fastlagt, at forpligtigelsen til at betale bidrag ophører, hvis den bidragsberettigede gifter sig på ny eller indgår et længerevarende forhold. Indgåelse af nyt ægteskab eller af et nyt længerevarende formløst samlivsforhold skal ifølge CEFL have samme retsvirkning, nemlig den at bidragspligten i begge tilfælde skal ophøre. CEFL begrundede denne ligebehandling ved at henvise til at problemet med, at parterne med vilje lever papirløst sammen med det formål, at den bidragsberettigede stadig kan få bidrag fra sin tidligere ægtefælle, undgås. CEFL henviser som begrundelse for ligebehandlingen endvidere til, at der indgås et stigende antal af længerevarende samlivsforhold.¹⁴⁸

At bidragspligten ifølge CEFL ophører, hvis den berettigede indgår et nyt langvarigt samlivsforhold, medfører ifølge CEFL ikke, at enhver ændret økonomisk omstændighed (herunder specielt et reduceret behov for støtte, hvis den bidragssøgende har indgået et samlivsforhold med en anden) skal udelades af betragtning i relation til tilkendelse af bidrag.¹⁴⁹ Dette må fortolkes således, at CEFL finder, at der også ved tilkendelse skal tages hensyn til, hvorvidt den bidragsberettigedes nye samlivsforhold har medført, at den berettigede ikke længere har et behov for bidrag af sin tidligere ægtefælle.

¹⁴⁵ Se under punkt 4.2.4.

¹⁴⁶ Se punkt 4.2.4 note 83.

¹⁴⁷ Se punkt 4.2.4.

¹⁴⁸ Boele-Woelki K, Principles of European Family Law s. 123.

¹⁴⁹ Boele-Woelki K., Principles of European Family Law s. 94.

Ifølge min opfattelse vil det være en fordel at indføre en lovbestemmelse, der angiver konsekvenserne af at indgå et formløst tredjemandssamliv i relation til tilkendelse af bidrag. Det vil føre til en afklaring af usikkerheden i dansk retspraksis, hvis der indføres en sådan lovregel. Der er efter min overbevisning meget, der taler for at indgåelse af et formløst tredjemandssamliv skal tillægges vægt ved afgørelsen af, hvorvidt der skal tilkendes bidrag. Tredjemandssamlivet kan som påpeget af CEFL muligvis bevirke, at den bidragssøgende har et mindre behov for at få tilkendt bidrag. Heroverfor kan det anføres, at den nye samlever ikke har en retlig forsørgelsespligt over for den bidragssøgende. På den anden side må det nok erkendes, at der i visse tilfælde er eksempler på omgåelse af reglerne, idet den bidragssøgende og dennes samlever med vilje ikke indgår ægteskab for at undgå, at den bidragssøgende bliver afskåret fra at modtage bidrag fra sin tidligere ægtefælle.

Derfor kan det synes rimeligt at opregne det som et moment, hvorvidt den bidragssøgende har indledt et nyt formløst samliv med en tredjemand. Det bør dog alene indgå som et moment blandt andre, og det bør efter min opfattelse ikke afskære den bidragssøgende fra at blive tilkendt bidrag, med mindre der er tale om et fast samlivsforhold. Der bør derfor efter min vurdering foretages en grundig vurdering af samlivsforholdets stabilitet i hvert enkelt tilfælde, og der bør eventuelt lades en dør åben for tilkendelse af bidrag, trods det faste samlivsforhold, hvis særlige omstændigheder taler derfor.¹⁵⁰

5. Pligtens varighed jf. ÆL § 50, stk. 1, 2. pkt.

5.1 Indledning om bidragspligtens varighed

Som tidligere nævnt skal domstolene tage stilling til bidragspligten og varigheden heraf. Ved afgørelsen af pligtens varighed skal retten anvende de samme principper, som er afgørende for, om der skal pålægges bidragspligt. De momenter retten lægger mest vægt på, er den bidragsberettigedes erhvervs muligheder og ægteskabets varighed.¹⁵¹ Et eventuelt forudgående samliv kan også indgå i rettens vurdering af bidragsperioden.¹⁵² Hvis retten pålægger en bidragspligt, er det oftest i form af en tidsbegrænset bidragspligt.

5.2 Tidsbegrænset bidrag

Det har været muligt at pålægge en ægtefælle tidsbegrænset bidragspligt helt tilbage til ægtefællebidragsreglernes indførelse, men der eksisterede længe ingen lovregler om varigheden af det tidsbegrænsede

¹⁵⁰ Der blev tilkendt bidrag i T:FA 2002.105V trods et fast samlivsforhold, eftersom der forelå særlige omstændigheder.

¹⁵¹ Danielsen, ÆL s. 138. Se f.eks. U1996.1389V hvor hustruen blev tilkendt bidrag i 10 år under hensyn til ægteskabets varighed på 27 år og til forskellen i parternes fremtidige erhvervs muligheder.

¹⁵² Se f.eks. U1996.1529Ø hvor hustruen fik tilkendt bidrag i 10 år, trods ægteskabet kun havde været godt 3 år, men hvor der havde været 30 års forudgående samliv.

bidrag.¹⁵³ Ægteskabsudvalget af 1969 foreslog i deres betænkning, at bidraget alene skulle kunne pålægges for en bestemt tidsperiode, helst ikke over 10 år, medmindre særlige grunde talte derfor. 1969-udvalget ønskede med dette forslag at støtte retspraksis, hvor bidragene i reglen blev tidsbegrænsede.¹⁵⁴ Reglerne blev dog først ændret i 1989, efter der i 1987 blev nedsat en arbejdsgruppe, der beskæftigede sig med separations- og skilsmissebetingelserne.

Af justitsministeriets bemærkninger til 1987-udvalgets lovforslag fremgår det, at justitsministeriet ønskede at ændre lovgivningen vedrørende ægtefællebidrag, så den modsvarede retspraksis, hvor tendensen ifølge ministeriet var at anvende kortere bidragsperioder, og hvor vilkår om tidsbegrænset bidragspligt blev begrænset. Lovforslaget kom derfor til at indeholde en hovedregel, der gik ud på, at retten skulle pålægge en ægtefælle tidsbegrænset bidragspligt, og at bidragsperioden ikke kunne overstige 10 år. Tidsbegrænset bidrag skulle kun pålægges, såfremt der forelå ”ganske særlige omstændigheder.” Retsudvalget fik dette kriterium ændret til ”særlige omstændigheder.”¹⁵⁵

Lovændringen i 1989 indebærer således, at retten som hovedregel kun kan pålægge en ægtefælle tidsbegrænset bidragspligt, og at bidragsperioden ikke kan overstige 10 år. Selvom det var en nyhed i lovtæksten i 1989, at der blev indført en tidsgrænse på 10 år, var det allerede tidligere i den juridiske litteratur konstateret, at der ikke i praksis blev pålagt længere bidragsperioder end 10 år.¹⁵⁶

Tidsbegrænset bidrag kan pålægges i alle tidsvarianter op til 10 år. I dag sondres der i almindelighed mellem de korterevarende tidsbegrænsede bidrag og de længerevarende tidsbegrænsede bidrag. Der har dannet sig visse traditioner med hensyn til bidragspligtens varighed ved domstolene, idet pligten yderst sjældent udmåles i måneder eller halve år.¹⁵⁷ Blandt de korterevarende bidrag vælges der ofte mellem 2, 3 eller 5 års varighed, mens der ofte pålægges 8 eller 10 års bidrag som langvarige bidrag.¹⁵⁸ De korterevarende bidrag skal være en hjælp til, at den bidragsberettigede kan tilpasse sig den nye situation og omstille sig arbejdsmæssigt. Varigheden af de korterevarende bidrag afhænger primært af en vurdering af, hvor lang tid det vil tage den bidragsberettigede at skabe sig en ny tilværelse, samt forbedre sine erhvervsmuligheder og dermed sin indtægt.

¹⁵³ Se Oluf Lind i *Juristen* 1954 s. 296 der anfører, at hvis der træffes en afgørelse om underholdspligt i forbindelse med en bevilling eller dom til skilsmisse, er der hjemmel i ÆL af 1922 til at bestemme, at mandens bidragspligt endeligt skal bortfalde efter en vis tids forløb. Tidsbegrænset bidrag blev dog først taget i anvendelse af domstolene fra slutningen af 1930'erne se Ernst Andersen, *Familieret* 1964 s. 212.

¹⁵⁴ Se punkt 2.4.

¹⁵⁵ Se punkt 2.5.

¹⁵⁶ Se Jens Feilberg Jørgensens undersøgelse af domme fra 1970-74 i U1975B.93 hvor 10 års bidragspligt anføres som den længste bidragsperiode. Se desuden Danielsens undersøgelser af landsretspraksis fra 1981-1982 i U1984B.131 og fra årene 1984-1986 i U1988B.335, hvor det tillige anføres, at der i praksis ikke anvendes længere bidragsperioder end 10 år.

¹⁵⁷ Danielsen, ÆL s. 138.

¹⁵⁸ Danielsen i T:FA 2000 s. 237.

I de tilfælde, hvor der tilkendes et længerevarende tidsbegrænset bidrag, vil det ofte skyldes et langvarigt ægteskab og et større behov for støtte hos den berettigede, end der er i korterevarende ægteskaber.¹⁵⁹ Danielsen anfører, at de længerevarende tidsbegrænsede bidrag måske skal betragtes som et kompromis mellem hensynene til ægtefællerne, hvor den berettigedes langvarige behov for bidrag afvejes over for den anden ægtefælles forpligtigelse til at betale og være "bidragsbundet" resten af sin tilværelse.¹⁶⁰

De længerevarende tidsbegrænsede bidrag på 8 eller 10 år synes først at slå igennem, når ægteskabet har varet i hvert fald 15 år, måske i almindelighed en snes år. Disse længerevarende tidsbegrænsede bidrag har næsten fortrængt de tidsbegrænsede bidrag for ægtefæller, der på skilsmissetidspunktet ikke har holdt sølvbryllup.¹⁶¹

5.3 Tidsbegrænset bidrag

Som ovenfor anført blev der i 1989 indført en ændring af reglerne vedrørende bidragspligtens varighed, eftersom der blev indført en lovbestemmelse om, at retten som hovedregel alene kunne pålægge en ægtefælle tidsbegrænset bidragspligt, og at bidragsperioden ikke kunne overstige 10 år. Justitsministeriet havde i bemærkningerne anført, at retten alene skulle pålægge tidsbegrænset bidragspligt, såfremt der forelå "ganske særlige omstændigheder." Ministeriet fandt dette forslag i overensstemmelse med retspraksis, og anførte endvidere i bemærkningerne til lovforslaget at ændringen var en tilkendegivelse over for domstolene om, at der i fremtidig domstolspraksis kun burde pålægges tidsbegrænset bidragspligt som noget helt ekstraordinært.¹⁶²

Retsudvalget afgav betænkning til lovforslaget, og retsudvalget fandt, at der kunne gives en mere dækkende beskrivelse af den gældende retspraksis, hvis kriteriet for at pålægge tidsbegrænset bidragspligt blev ændret til "særlige omstændigheder." Justitsministeriet fremsatte herefter et ændringsforslag, hvor kriteriet var ændret til "særlige omstændigheder." Dette blev vedtaget af Folketinget og indført i loven af 1989, hvorefter ÆL § 50, stk. 1, 2. punktum fik følgende ordlyd: "*Medmindre der foreligger særlige omstændigheder, kan*

¹⁵⁹ Se f.eks. T:FA 2003.299Ø hvor hustruen blev tilkendt bidrag i 8 år efter 33 års ægteskab, idet hendes udsigter til en erhvervsindkomst var usikre. Se endvidere T:FA 1998.284Ø hvor hustruen blev tilkendt bidrag i 10 år efter 26 års ægteskab, idet hun havde været hjemmearbejdende det meste af ægteskabet og nu var kontorassistent, mens manden var direktør med en årsløn på 360.000 kr. Se endvidere T:FA 2002.108V hvor hustruen i forståelse med manden havde arbejdet på deltid under ægteskabet, der havde varet 33 år, og hvor hendes pension ville være påvirket af deltidsarbejdet. Hun blev tilkendt bidrag i 10 år.

¹⁶⁰ Danielsen, ÆL s. 140.

¹⁶¹ Danielsen T:FA 2000 s. 237.

¹⁶² Se punkt 2.5. Andrup kaldte dette forslag for en justitsministeriel improvisation og anførte: "*Der findes kun én slags tilfælde, hvor der kan være behov for – og rimelighed i – at fastsætte tidsbegrænsede bidrag, og det er lige præcis de her omtalte husmodersølvbrude, hvis gamle ægteskab forliser. Der er intet "ganske særligt" ved deres omstændigheder endstige noget "ekstraordinært".*" Andrup, Advokaten 1988 s. 455.

retten kun pålægge en ægtefælle bidragspligt for et bestemt tidsrum, der ikke kan overstige 10 år.”

Selvom justitsministeriet i dets bemærkninger til det første lovforslag havde tilkendegivet over for domstolene, at tidsbegrænset bidragspligt alene skulle pålægges som noget ekstraordinært i fremtidig domspraksis, bevirkede justitsministeriets eget ændringsforslag, at det første lovforslag med bemærkninger måtte fortolkes i lyset heraf. Der var således ifølge Jørgen Graversen og Marianne Højgaard Pedersen ikke som følge af lovændringen grundlag for at foretage nogen ændring af retspraksis for så vidt angik tidsbegrænsede bidrag.¹⁶³ Dog havde retsudvalget anført, at kriteriet ”særlige omstændigheder” var en retlig standard, som skulle tilpasses den almindelige udvikling i samfundets syn på bidragspligten. Domstolspraksis er således ikke låst fast til den udviklede retstilstand før lovændringen i 1989.

Højesteret fik anledning til at tage stilling til rækkevidden af bestemmelsen i ÆL § 50, stk. 1, 2. pkt. i dommen U1994.627H.

Dommen vedrørte en konflikt mellem en kvinde, der ønskede tidsbegrænset bidrag og en mand, der ønskede bidragspligten begrænset til 10 år. Ved separationen var kvinden 46 år, og manden var 53 år, og parterne havde været gift i 26 år. Hustruen havde en handelseksamen og havde været eneforsørger af familien i en periode på 9 år, hvor manden havde uddannet sig til farmaceut. Familien var efterfølgende flyttet fire gange på grund af mandens job, og hustruen havde ved separationen været hjemmegående i 17 år. Ved separationen havde manden som apoteker en årsindtægt på 300.000 – 400.000 kr. og en forventelig årspension på ca. 180.000 kr. Hustruen var uden indtægt og pensionsordning. Byretten pålagde manden bidragspligt men tidsbegrænset pligten til 10 år, da en eventuel ægtefællepension på grund af hustruens alder tidsmæssigt var så fjern, at dette hensyn ikke kunne tillægges betydning. Byretten fandt herefter ikke, at der forelå særlige omstændigheder, der kunne begrunde en bidragspligt uden tidsbegrænsning. Landsretten stadfæstede afgørelsen med henvisning til de af byretten anførte grunde.

Højesteret fastlagde ved en enstemmig dom: *”Efter forarbejderne til bestemmelsen er tidsbegrænset bidragspligt navnlig tænkt anvendt i tilfælde, hvor der har været tale om et meget langvarigt samliv, og hvor den bidragsøgende har haft et fravær fra arbejdsmarkedet, der medfører, at erhvervsmulighederne for den pågældende er mindsket betydeligt.”*

Højesteret henviste dernæst til parternes alder og ægteskabets varighed, og til at hustruen siden manden blev færdiguddannet havde været hjemmearbejdende, og anførte: *”På denne baggrund og under hensyn til den betydelige usikkerhed vedrørende appellants [hustruens] erhvervsmuligheder sammenholdt med indstævntes [mandens] erhvervsmæssige forhold, finder Højesteret, at der foreligger sådanne særlige omstændigheder, at der – uanset at appellanten [hustruen] kun var 46 år på separationstidspunktet – bør pålægges indstævnte bidragspligt uden tidsbegrænsning.”*

Jørgen Nørsgaard anfører i sin kommentar til dommen: *”På denne baggrund mente Højesteret – tilsyneladende modsat byretten og landsretten - at § 50, stk. 1, 2. pkt's ord ”særlige grunde” ikke skal forstås således, at tilkendegivelse af tidsbegrænset bidrag forudsæt-*

¹⁶³ Se Jørgen Graversen og Marianne Højgaard Pedersen i Juristen 1990 s.122. Se dog Jørgen Nørsgaard i U1994B.440, der anfører, at retsstillingen næsten er som før lovændringen i 1989, men at det næppe kan siges, at der er taget afstand fra, at man fremover langsomt skal øge kravene til ægtefæller, der ønsker tidsbegrænset bidragspligt.

ter, at vedkommende ægtefælles situation er af enestående karakter.”¹⁶⁴ En hjemmearbejdende ægtefælle kan derfor ifølge Højesteret som ”typetilfælde” repræsentere lovens ”særlige omstændigheder.”

Jørgen Nørgaard anfører endvidere: ”Der er en vis spænding mellem på den ene side § 50, stk. 1, 2. pkt.’s tekst og på den anden side motiverne til reglen... Højesteret holdt sig til motiverne, som disse fremsat efter behandlingen af forslaget i Folketinget – mere end byretten og landsretten.”¹⁶⁵ Denne bemærkning kan formentlig fortolkes på den måde, at Højesteret lagde vægt på retsudvalgets bemærkninger og det efterfølgende ændringsforslag fra justitsministeriet, hvor kriteriet ”ganske særlige omstændigheder” blev ændret til ”særlige omstændigheder.” De først anførte bemærkninger fra justitsministeriet om, at lovændringen skulle ses som en tilkendegivelse over for domstolene, om at tidsubegrænset bidragspligt alene skulle pålægges som noget ekstraordinært i fremtidig domspraksis, blev ikke gentaget.

Byretten og landsretten havde formentlig hæftet sig mere ved de først afgivne bemærkninger, hvorefter der kun skulle pålægges tidsubegrænset bidragspligt i ekstraordinære tilfælde. Dog bemærker Jørgen Nørgaard at ”..det næppe kan siges, at der under folketingsbehandlingen blev taget afstand fra, at man skal fortsætte bevægelsen – udviklingen om man vil – i retning af langsomt at øge ”kravene” til ægtefæller, der ønsker tidsubegrænset bidragsret.... Også denne del af lovens motiver må respekteres.”¹⁶⁶ Selvom Jørgen Nørgaard henviser til, at også denne del af lovens motiver må respekteres, slog Højesteret dog i den konkrete sag fast, at hustruen havde krav på tidsubegrænset bidrag, idet hendes situation som typetilfælde opfyldte lovens krav om særlige omstændigheder. Højesteret valgte derfor ikke i dommen at følge bevægelsen mod at øge kravene til ægtefæller, der ønsker en tidsubegrænset bidragspligt.

Der bør dog udvises varsomhed med at tillægge tidligere retspraksis betydning, eftersom der formentlig er sket en udvikling i retspraksis i henseende til langsomt at øge kravene til pålæggelse af tidsubegrænset bidragspligt. Dette kan udledes af, at andelen af tidsubegrænsede bidrag sat i forhold til antallet af bidragstvister efter langvarige ægteskaber er faldet fra 56 % i 1981-82 til 20 % i 1998-99.¹⁶⁷ Retspraksis må derfor siges at være i overensstemmelse med lovens forarbejder.

Tidsubegrænset bidrag tilkendes i praksis navnlig, hvor ægteskabet har varet 20 år eller mere. Hvis ægteskabet har været kortere, kan mange års forudgående samliv, der bevirker, at parterne har boet sammen i mere end 20 år, også føre til tidsubegrænset bidragspligt.

Kerneområdet for tilkendelse af tidsubegrænset bidragspligt er de hjemmearbejdende kvinder, der har haft fravær fra arbejdsmarkedet, der bevirker, at erhvervsmulighederne for den pågældende er be-

¹⁶⁴ U1994B.440 s. 442-443.

¹⁶⁵ U1994B.440 s. 443.

¹⁶⁶ U1994B.440 s. 443.

¹⁶⁷ Danielsen i T:FA 2000 s. 237. Se også Danielsen, ÆL s.141.

grænset betydeligt.¹⁶⁸ Medhjælpende hustruer vil ofte være lige så dårligt stillet som de hjemmearbejdende kvinder, hvorfor også de ofte tilkendes tidsubegrænset bidrag.¹⁶⁹ Et særligt problem udgør de deltidsbeskæftigede kvinder. En sammenligning af parternes økonomiske forhold fører ofte til, at den deltidsbeskæftigede kvinde har langt lavere lønindtægter, end den fuldtidsbeskæftigede mand.¹⁷⁰ Hvis de deltidsbeskæftigede kvinder har usikre erhvervsudsigter, vil de ifølge retspraksis også kunne tilkendes tidsubegrænset bidragspligt.¹⁷¹

Der har igennem tiden været en livlig folkelig debat om ægtefællebidragsinstituttet og om varigheden af pålagte ægtefællebidrag, især var der en del debat om ægtefællebidragsreglerne op til lovændringen i 1989.¹⁷²

5.4 Norsk og svensk ret

I **Norge** er udgangspunktet, at bidrag fastsættes for en begrænset periode på indtil 3 år. Hvis der foreligger særlige grunde, kan bidraget fastsættes i længere tid eller uden tidsbegrænsning. Det er særskilt nævnt i lovbestemmelsen, at hvis ægteskabet har været langvarigt, skal bidrag som hovedregel fastsættes for en længere periode eller uden tidsbegrænsning. Loven giver ingen vejledning om, hvor langt et ægteskab skal have været for at opfylde lovens krav om "et langvarigt ægteskab," men det er forudsat i forarbejderne, at ægteskabet skal have været i mindst 25 år eller 15 år, hvis parterne har haft barn sammen. Der er dog ikke tale om nogen faste kriterier.¹⁷³ Særlige grunde, der kan bevirke tilkendelse af bidrag i længere tid, kan være nedsat erhvervsevne på grund af omsorg for et barn, høj alder eller sygdom. Et tidsubegrænset bidrag vil dog også i sådanne tilfælde forudsætte et relativt langvarigt ægteskab.¹⁷⁴

I **Sverige** er udgangspunktet, at bidrag tilkendes i en overgangsperiode på mellem 1 og 4 år.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Se ovennævnte U1994.627H og T:FA 1998.37Ø hvor hustruens kontoruddannelse måtte anses for forældet, idet hun havde været hjemmegående det meste af ægteskabet. I dommene T:FA 1998.53Ø, T:FA 2000.31V og T:FA 2004.16V henvises der også til, at hustruen har været hjemmegående som begrundelse for tilkendelse af tidsubegrænset bidrag.

¹⁶⁹ Se T:FA 1997.171Ø hvor hustruen tilkendes tidsubegrænset bidrag, idet hun i de sidste 11 år havde været medhjælpende ægtefælle. Se desuden T:FA 2000.85Ø hvor hustruen alene havde arbejdet i mandens lægepraksis, også hun blev tilkendt tidsubegrænset bidrag.

¹⁷⁰ Andrup m.fl., Skilsmisse-adfærd s. 243.

¹⁷¹ Se Danielsens gennemgang af utrykte domme, Danielsen, *ÆL* s. 143 og s. 146.

¹⁷² Se henvisninger til avisartikler i litteraturliste 2. I 1988 blev "Landssammenslutningen mod tidsubestemt bidragspligt" stiftet med det formål at få den tidsubegrænsede bidragspligt afskaffet. Foreningen har udgivet et informationsblad, der dog er udsendt for sidste gang i 2001, idet der ifølge bladet ikke er en ny generation, der ønsker at tage over efter den nuværende ledelse, se SISYFOS, Informationsblad for Landssammenslutningen mod ægtefællebidrag, oktober 2001. To af Landssammenslutningens medlemmer har endvidere skrevet en kritisk bog om ægtefællebidrag se Svend E. Just og Søren Søby, *SKILT – men fortsat fælles økonomi*, 1996.

¹⁷³ Holmøy og Lødrup, *Ekteskapsloven* s. 543.

¹⁷⁴ Holmøy og Lødrup, *Ekteskapsloven* s. 543.

¹⁷⁵ Agell, *Åktenskap Samboende Partnerskap* s. 62.

Varigheden af bidraget afgøres ud fra en vurdering af den bidragsberettigedes behov og den forpligtigedes evne til at betale. Der består ikke en generel sammenhæng mellem ægteskabets varighed og varigheden af bidragspligten i svensk ret, eftersom udgangspunktet er, at bidrag alene skal udmåles for en overgangsperiode. Selv om parterne har haft et langvarigt ægteskab, er det muligt, at en hjemmearbejdende hustru kan forsørge sig selv, i hvert fald efter en overgangstid, og hun har derfor ikke krav på et tidsbegrænset bidrag ifølge svensk ret.¹⁷⁶

Bidrag kan udmåles uden tidsbegrænsning, hvis den bidragsberettigede har svært ved at forsørge sig selv efter et langvarigt ægteskab, eller der findes andre særlige grunde herfor. Ifølge forarbejderne bør retten være restriktiv med at pålægge underholdsbidrag i længere tid eller helt uden tidsbegrænsning. Det anføres i forarbejderne, at særlige grunde, der kan bevirke tilkendelse af længerevarende eller tidsubegrænset bidrag, kan være, at den bidragsberettigedes behov skyldes manglende erhvervstilknytning på grund af omsorg for børn, høj alder eller sygdom, eller at den bidragsberettigede på grund af arbejdsfordelingen under ægteskabet har medvirket til, at den bidragsforpligtigede har opnået en god karriere.¹⁷⁷ I 1998 blev der indført en henvisning til den bidragsberettigedes behov for en pensionsforsikring som grundlag for tilkendelse af bidrag i længere tid.¹⁷⁸

5.5 Tysk og hollandsk ret

I **Tyskland** kan retten pålægge tidsbegrænset og tidsubegrænset ægtefællebidrag, men ifølge tysk retspraksis er udgangspunktet, behov og evne forudsat, tidsubegrænset bidrag.¹⁷⁹

I **Holland** eksisterede der indtil 1994 ikke lovregler om varigheden af ægtefællebidrag, men ved en lovændring i 1994 blev udgangspunktet, at fastsatte bidrag ikke kan pålægges for mere end maksimum 12 år efter skilsmissem. Der kan således ikke tilkendes tidsubegrænsede bidrag i hollandsk ret efter lovændringen i 1994. Hvis dommeren ikke har fastlagt en tidsbegrænset bidragspligt, løber pligten fra domsafsigelsen indtil 12 år efter.¹⁸⁰ Hvis ægtefællerne selv har aftalt en bidragspligt, og intet aftalt om varigheden heraf, bortfalder bidragspligten efter 12 år. Ægtefællerne kan dog aftale, at bidraget skal betales i en længere periode end 12 år.

Hvis dommeren har fastsat en tidsbegrænset bidragspligt, og den bidragsberettigede efter udløb af denne periode er særligt dårligt stillet økonomisk, kan den bidragsberettigede anmode dommeren om at forlænge bidragsperioden. Hvis der ikke har været børn i ægteskabet, kan der alene pålægges bidrag i en periode, der svarer til ægteskabets varighed. Hvis ægteskabet ikke har varet mere end 5 år, kan der således alene pålægges bidrag i 5 år.¹⁸¹

¹⁷⁶ Agell, Nordisk äktenskapsrätt s. 75.

¹⁷⁷ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap s. 63.

¹⁷⁸ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap s. 56.

¹⁷⁹ Martiny, Dieter m.fl., Tysklands rapport s. 32.

¹⁸⁰ Boele-Woelki, Katharina m.fl., Hollands rapport s. 29.

¹⁸¹ Boele-Woelki, Katharina m.fl., Hollands rapport s. 31.

5.6 Reformforslag

5.6.1 Indledning

Ifølge det ovenfor anførte kan det konstateres, at bidragspligtens varighed i Danmark, Norge, Sverige og Holland som hovedregel er tidsbegrænset. Denne tidsbegrænsning af bidragene er ikke ens, eftersom den som udgangspunkt er op til 3 år i Norge og 1-4 år i Sverige. I Danmark og Holland eksisterer der en øvre tidsgrænse for bidragspligten på henholdsvis 10 og 12 år. Kun i Tyskland er udgangspunktet tidsbegrænset bidrag.

I både Norge, Sverige og Danmark kan der pålægges tidsbegrænset bidrag, hvis særlige omstændigheder taler herfor. Særlige omstændigheder kan i disse lande være den bidragsberettigedes manglende tilknytning til arbejdsmarkedet f.eks. på grund af omsorg for børnene. I Holland kan der ikke længere pålægges tidsbegrænset bidragspligt.

Ifølge CEFL's undersøgelser har hovedparten af de europæiske lande ingen foreskrevet tidsgrænse for bidragspligtens varighed, og bidragspligten pålægges tidsbegrænset, hvis betingelserne herfor er opfyldt.¹⁸²

CEFL har i deres overordnede grundsætninger foreslået, at den kompetente myndighed som hovedregel skal tilkende bidrag i en overgangsperiode, dog således at der i særlige tilfælde kan tilkendes bidrag uden en tidsgrænse. Ifølge CEFL bør der ikke være en lovfæstet grænse for overgangsbidragets varighed, idet den kompetente myndighed skal fastlægge overgangsbidragets varighed fra sag til sag.¹⁸³ Ifølge CEFL bør der heller ikke være en lovfæstet øvre grænse for bidragets varighed, når der kan tilkendes tidsbegrænset bidrag i særlige tilfælde, som f.eks. efter et langvarigt ægteskab, eller hvis den bidragsberettigede har dårligt helbred eller høj alder.¹⁸⁴

5.6.2 Hovedregel om overgangsbidrag

Det forekommer mig rimeligt at have en *lovbestemmelse*, der går ud på, at hovedreglen er, at bidrag alene kan pålægges i en *overgangsperiode*. De fleste bidragsberettigede vil kunne få deres behov for støtte dækket i en overgangsperiode, og de vil herefter være i stand til at forsørge sig selv, og selvforsørgelse bør ifølge mine tidligere reformforslag være udgangspunktet efter ægteskabets ophør. Hovedreglen om, at bidrag alene skal pålægges i en overgangsperiode, kan fastlægges i lovbestemmelsens stk. 1.

Det kan diskuteres, hvorvidt der bør være en lovfæstet grænse for overgangsperiodens varighed. På den ene side giver en sådan grænse et signal om udgangspunktet, på den anden side kan grænsen tænkes at virke uhensigtsmæssig begrænsende i situationer, hvor overgangsbehovet ikke kan dækkes inden for denne tidsgrænse. Der bør derfor efter min overbevisning ikke fastlægges en lovfæstet tidsgrænse for overgangsbidraget, men det bør være op til retten i hvert

¹⁸² Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 112.

¹⁸³ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 114.

¹⁸⁴ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 115.

konkret tilfælde at bedømme behovet for bidrag og dermed overgangsbidragets varighed.

5.6.3 Undtagelsesregel om længerevarende bidrag

Ved udformning af de danske regler om bidragspligtens varighed kan der tages udgangspunkt i de norske og svenske regler, hvorefter bidrag som udgangspunkt skal pålægges i en overgangsperiode eller, hvis der foreligger særlige grunde, i længere tid. Denne undtagelse om *længerevarende bidrag* på grund af *særlige omstændigheder* kan for overskuelighedens skyld anføres i den danske lovbestemmelses stk. 2.

Der kan efter min mening indsættes en direkte henvisning til, at et *langvarigt ægteskab* som udgangspunkt bevirker fastsættelse af et *længerevarende bidrag*, da dette signalerer, at et længerevarende ægteskab kan medføre et behov for bidrag i længere tid end et overgangsbidrag.

I Danmark og Holland er der en øvre grænse for bidragets varighed. Efter min opfattelse er en sådan øvre grænse ikke altid hensigtsmæssig, idet der efter min overbevisning kan opstå situationer, hvor behovet bedst dækkes ved et tidsbegrænset bidrag, der overstiger den lovfæstede øvre tidsgrænse, men hvor der ikke er grundlag for tilkendelse af tidsbegrænset bidrag.

Det efter min overbevisning ønskeligt, at 10-års grænsen ophæves på trods af, at der aldrig i dansk retspraksis tilkendes bidrag af mere end 10 års varighed.

5.6.4 Undtagelsesregel om tidsbegrænset bidrag

Der kan ved fastlæggelsen af reglen om tilkendelse af tidsbegrænsede bidrag efter min mening tages udgangspunkt i den svenske lovbestemmelse, hvorefter der alene tilkendes *tidsbegrænset bidrag*, hvis *den bidragsberettigede har svært ved at forsørge sig selv efter et langvarigt ægteskab*, eller hvis der findes *andre særlige grunde*. Denne undtagelsesbestemmelse kan anføres i den danske lovbestemmelses stk. 3.

I forbindelse med det tidligere anførte¹⁸⁵ om tilkendelse af bidrag på grund af den bidragssøgendes sygdom, er det efter min opfattelse ikke rimeligt at tilkende bidrag i de tilfælde, hvor sygdommen ikke er forårsaget af ægteskabet. Af samme årsag er det efter min mening heller ikke rimeligt at tilkende tidsbegrænset bidrag på grund af sygdom hos den bidragssøgende, hvis sygdommen ikke er forårsaget af ægteskabet, idet behovet for bidrag således ikke skyldes ægteskabet.

Udviklingen i dansk retspraksis er som tidligere anført gået i retning af langsomt at øge kravene til ægtefæller, der ønsker tidsbegrænset bidragspligt, hvilket efter min mening ikke er rimeligt, hvis behovet for bidrag er en følge af, at den bidragssøgende har svært ved at forsørge sig selv som følge af forholdene under et langvarigt ægteskab.

¹⁸⁵ Se punkt 4.2.5 og 4.6.4.4.

6. Bidragets udbetaling – månedsbeløb eller engangsbeløb?

6.1 Månedsbeløb i dansk ret

Der findes ingen lovregler om bidragets udbetalingsmåde i dansk ret, men bidraget fastsættes sædvanligvis til et bestemt beløb, der skal betales månedsvis forud af den forpligtigede. Den forskudsvisse udbetaling af bidraget afspejler, at bidraget har en støttefunktion for den berettigede, der har brug for bidraget ved månedens udgang til dækning af den berettigedes behov. Årsagen til, at udbetalingen normalt fastsættes til en månedlig udbetaling, skal formentlig søges i den omstændighed, at dette modsvarer den sædvanlige udbetaling af løn for den forpligtigede.

Igennem tiden har der ikke været megen opmærksomhed om opfyldelse af bidragsforpligtigelsen på anden måde end ved en løbende betaling. 1957-udvalget berørte dog spørgsmålet om betaling af engangsbeløb, idet der allerede dengang eksisterede regler herom i Sverige. Udvalget fandt dog ikke tilstrækkelig anledning til at indføre regler herom, idet udvalget anførte: *”den danske praksis med hensyn til tidsbegrænsning af underholdsbidrag dækker i virkeligheden det meste af behovet for en sådan ordning, idet der herigennem gives mulighed for at pålægge bidragspligt som ekstrahjælp i en kortere overgangstid, selv om behovet for et løbende bidrag ikke er så udtalt.”*¹⁸⁶

Denne henvisning forekommer mig ikke at være realistisk. Tidsbegrænsede løbende bidrag opfylder næppe samme behov som engangsbidrag, da engangsbidrag kan anvendes til at dække behov, der skal opfyldes med det samme som f.eks. etablering af et nyt hjem, køb af indbo, omkostninger ved at flytte til udlandet eller ved at starte egen virksomhed.

1957-udvalget henviste endvidere til udkastets § 59, den i dag eksisterende ÆL § 56 ”urimeligt ringe regel,” og anførte at: *”udkastets § 59 giver mulighed for at yde et igangsætningsbeløb i flere af de situationer, som de norsk-svenske regler har særligt henblik på.”*¹⁸⁷ Udvalget anførte dog intet om, at ”urimeligt ringe reglen” alene finder anvendelse, hvor der er særeje i ægteskabet. Derfor kan der efter min overbevisning forekomme situationer, hvor der opstår et behov for engangsbidrag, som ikke kan dækkes gennem den sædvanlige praksis med fastsættelse af periodiske bidrag.

6.2 Aftalte engangsbeløb

Det forekommer, at parterne selv aftaler betaling af engangsbidrag. Dette sker ofte som led i en bodelingsaftale, hvor parterne aftaler en samlet løsning på deres økonomiske mellemværende ved ægteskabets ophør. Som led i den samlede aftale om boets deling konverterer ægtefællerne af og til en pligt til at betale ægtefællebidrag til betaling af et

¹⁸⁶ Betænkning 2 nr. 369, 1964, s. 109. Se endvidere punkt 2.3 herom.

¹⁸⁷ Betænkning 2 nr. 369, 1964, s. 109.

engangsbeløb.¹⁸⁸ Aftalte engangsbeløb har den fordel, udover at parterne afbryder al fremtidig kontakt med hinanden, at den bidragsberettigedes modtagelse af et engangsbeløb i forbindelse med bodelingen ikke er skattepligtigt for pågældende, hvilket står i modsætning til den berettigedes modtagelse af et løbende ægtefællebidrag. Beløbet skifter ved en aftale om engangsbidrag karakter fra at være en løbende forsørgelsesmæssig ydelse i form af et ægtefællebidrag, til at være en del af det samlede økonomiske opgør mellem ægtefællerne ved ægteskabets ophør.¹⁸⁹

6.3 Norsk og svensk ret

I **Norge** er hovedreglen, at bidraget skal betales løbende forskudsvist. Det er dog fastlagt i loven, at bidraget fastsættes som et engangsbeløb, alene eller ved siden af et løbende bidrag, når særlige grunde taler for det. Begrundelsen for fastsættelse af engangsbidrag er, at en ægtefælle kan have behov for et startgrundlag efter skilsmissem. Der tilkendes eksempelvis engangsbidrag i tilfælde, hvor den bidragssøgende vil bosætte sig i udlandet, eller hvis den bidragssøgende skal finansiere en ny bolig, eller starte sin egen virksomhed.¹⁹⁰ Hvis den bidragsforpligtigede værger sig mod at betale, kan engangsbidrag også tilkendes.¹⁹¹ Ægtefællerne kan også frit aftale engangsbeløb i stedet for løbende betaling.

I **Sverige** er udgangspunktet også, at underholdsbidrag skal betales løbende og forskudsvist. Dog følger det af en undtagelsesbestemmelse, at retten kan fastsætte et engangsbidrag, hvis særlige grunde taler derfor, f.eks. hvis den bidragssøgende har brug for penge til at købe en pensionsforsikring for. Andre særlige grunde kan være, at den bidragssøgende har brug for penge til at anskaffe sig bolig og indbo.¹⁹² Engangsbidrag kan tilkendes ved siden af løbende bidrag, selvom det ikke fremgår direkte af lovteksten.¹⁹³ Ægtefællerne kan endvidere aftale engangsbeløb i stedet for løbende betaling.

¹⁸⁸ Det bemærkes, at der på advokat Jørgen Grønborgs hjemmeside findes et beregningsskema, der kan anvendes til at udregne en konvertering af ægtefællebidrag til betaling af en engangssum. Se www.synopsis.dk. Adspurgt anfører Jørgen Grønborg som begrundelse for parternes valg af denne konvertering, at parterne finder det bedre at stå frit, og at de hver især kan tjene mere, uden at det fører til ændringer af bidraget. Ifølge telefonisk samtale med kontorchef på Statsamtet Århus, Jesper Thumand, oplyses det, at det formentlig ikke er usædvanligt, at parterne aftaler betaling af engangsbeløb, i stedet for betaling af løbende ægtefællebidrag, som led i bodelingsaftaler, men at statsamtet ikke oplyses om parternes aftale herom.

¹⁸⁹ Der eksisterer ikke et sammenspil mellem ægtefællebidrag og deling af fællesboet i dansk ret eller i nogle af de andre beskrevne europæiske lande. Det bemærkes, at CEFL opretholder sondringen mellem betaling af ægtefællebidrag og deling af fællesboet, men CEFL bemærker dog, at deling af fællesboet har en indirekte betydning for ægtefællebidrag, idet aftaler i forbindelse med bodelingen kan influere på behov og evne til ægtefællebidrag. Se Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 71.

¹⁹⁰ Rigstrykdeverkets Rundskriv nr. 53 s. 12-13.

¹⁹¹ Holmøy og Lødrup, Ekteskapsloven s. 541.

¹⁹² Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap s.12.

¹⁹³ Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap s. 58.

6.4 Tysk og hollandsk ret

I **Tyskland** er udgangspunktet, at bidraget skal betales løbende og forskudsvist, og der eksisterer ingen lovregler om engangsbidrag. Trods dette udgangspunkt kan retten bestemme, at bidraget skal betales som et engangsbidrag, hvis den bidragssøgende har anmodet retten herom, og hvis væsentlige grunde taler herfor. Disse væsentlige grunde kan være, at den bidragssøgende ønsker at starte sin egen virksomhed, eller at den bidragssøgende har planer om at emigrere.

Engangsbidrag kan alene tilkendes, hvis betaling heraf ikke ligger den bidragsforpligtigede urimeligt til byrde. Den bidragsforpligtigede har ikke ret til at betale et engangsbidrag mod den bidragssøgendes vilje.¹⁹⁴ Ægtefællerne kan ikke selv aftale engangsbidrag i stedet for en løbende betaling af underholdsbidraget.¹⁹⁵

I **Holland** opfyldes underholdsforpligtigelsen gennem løbende bidrag, og der er ikke for tiden lovregler, der muliggør fastsættelse af engangsbidrag. Det er dog blevet anbefalet af en kommission, der arbejder med reformer om underholdsbidrag, at der skal være en lovfæstet mulighed for betaling af engangsbidrag, eftersom engangsbidrag ofte aftales af ægtefællerne.¹⁹⁶

6.5 Reformforslag

På baggrund af det ovenfor anførte kan det konstateres, at der ikke fastsættes engangsbidrag i Danmark. CEFL har i deres overordnede grundsætninger foreslået, at betaling af underholdsbidrag skal ske periodisk og forskudsvist. Der skal dog være en mulighed for, at den kompetente myndighed kan fastsætte betaling af bidraget som et engangsbidrag, hvis de konkrete omstændigheder taler herfor, og hvis en af ægtefællerne anmoder herom.¹⁹⁷

6.5.1 Lovbestemmelse om bidragets udbetalingsmåde

Jeg er af den opfattelse, at vil det være fordelagtigt at indføre en *lovbestemmelse* i dansk ret, der angiver, *hvorledes betalingsforpligtigelsen skal opfyldes*. Der kan anføres vægtige argumenter for, at betalingsforpligtigelsen kan opfyldes ved betaling af et *engangsbidrag*, idet engangsbidragene opfylder den bidragsberettigedes behov for igangsætningshjælp f.eks. til etablering af et nyt hjem, eller til køb af en pensionsforsikring. Endvidere kan engangsbidrag være en fordel for den berettigede, hvis den forpligtigede værger sig mod at betale. Disse behov kan ifølge min opfattelse ikke dækkes ved en betaling af tidsbegrænsede løbende bidrag, idet de ovennævnte udgifter oftest skal betales med det samme.

I Norge, Sverige og Tyskland kan engangsbidrag alene fastsættes undtagelsesvist. Ved udformning af den danske regel kan der efter min mening tages udgangspunkt i CEFL's foreslåede regel, hvorefter bestemmelsens stk. 1 fastsætter, at underholdsbidrag skal betales for-

¹⁹⁴ Martiny, Dieter m.fl., Tysklands rapport s. 36.

¹⁹⁵ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 96.

¹⁹⁶ Boele-Woelki, Katharina m.fl., Hollands rapport s. 35-36.

¹⁹⁷ Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law s. 98-99.

skudsvist periodisk, og hvor stk. 2 fastsætter, at den kompetente myndighed kan tilkende engangsbidrag, hvis sagens omstændigheder taler for det, og en af parterne anmoder herom.

Det er efter min opfattelse rimeligt, at både den bidragsberettigede og den forpligtigede kan anmode om fastsættelse af engangsbidrag. Den bidragsberettigede kan have behov for støtte til udgifter, der skal afholdes med det samme f.eks. til etablering af et nyt hjem. På den anden side kan også den bidragsforpligtigede ønske fastsættelse af et engangsbidrag, f.eks. i de tilfælde hvor engangsbidraget vil betyde, at parternes økonomiske mellemværende vil være afbrudt for altid.

Der bør efter min overbevisning være mulighed for, at *engangsbidraget kan fastsættes ved siden af et løbende bidrag*, hvilket f.eks. kan være rimeligt i tilfælde, hvor bidrag skal betales tidsubegrænset, men hvor den bidragsberettigede aktuelt mangler et større beløb f.eks. til anskaffelse af en pensionsforsikring, og hvor den forpligtigede har mulighed for at betale dette engangsbeløb.

7. Afslutning og konklusion

Begrundelsen for at pålægge en ægtefælle pligt til at betale ægtefællebidrag efter ægteskabets ophør har ændret sig med tiden, eftersom pligten oprindeligt var begrundet i et trangs- eller forsørgelsessynspunkt, men nu mere skal søge sin berettigelse i medvirkens-, solidaritets- eller fællesskabsadfærdssynspunkter, eller måske endda kan siges at være afløst af et fordelingspolitisk hensyn, hvor det skal afgøres, hvorvidt det offentlige eller ægtefællen skal dække et opstået behov efter ægteskabets ophør.

Reglerne er dog endnu ikke søgt afskaffet, og det anerkendes, at der stadig er behov for at kunne pålægge en ægtefælle bidragspligt over for den anden. Ved afgørelsen af hvilke kriterier, der skal tages i betragtning for tilkendelse af bidrag, spiller både lovgivne og ulovgivne kriterier ind. ÆL § 50, stk. 2. anfører et *behovskriterium*, et *evnekriterium*, et kriterium om *ægteskabets varighed* og et kriterium om *behov for støtte til uddannelse eller lignende*. Der tages endvidere i praksis hensyn til flere ulovgivne kriterier som *samlivsskadesynspunktet*, *nyt samlivsforhold*, *forældremyndighed*, og *hvorvidt den bidragsøgende er udlænding*, om end disse kriterier ikke alle indgår med lige stor vægt i afgørelsen.

Det vil efter min mening være en fordel, hvis der bliver indsat en *bestemmelse* i den danske lovtekst, der angiver, at *hovedreglen er, at underholdsforpligtigelsen ophører efter ægteskabets ophør*. Der bør dog fastlægges en eller flere *undtagelsesbestemmelser*, hvori kriterierne for den undtagelsesvise tilkendelse af bidrag fastlægges. De kriterier, der bør lægges vægt på, bør efter min overbevisning være *behovs- og evnekriteriet*, *ægteskabets varighed*, *behov for støtte til uddannelse*, *alder*, *helbred*, *samlivsskadesynspunktet*, *omsorg for et fælles barn*, *fordeling af fælles opgaver under samlivet* og *betydningen af et tredjemandssamliv*.

Det angives i ÆL § 50, stk. 1, at medmindre der foreligger særlige omstændigheder, kan retten kun pålægge en ægtefælle bidragspligt for et bestemt tidsrum, der ikke kan overstige 10 år. Angivelsen af, at tidsubegrænset bidrag kræver ”særlige omstændigheder,” skal som anført ikke forstås således, at tilkendelse af tidsubegrænset bidragspligt forudsætter, at den bidragsøgendes situation er af ganske enestående karakter.

Det forekommer mig rimeligt at have en *lovbestemmelse*, der går ud på, at hovedreglen er, at bidrag alene kan tilkendes i en *overgangsperiode*. Der bør dog fastsættes en undtagelsesregel om *længerevarende bidrag* på grund af *særlige omstændigheder*, og der kan efter min opfattelse indsættes en direkte henvisning til, at et *langvarigt ægteskab* som udgangspunkt bevirker fastsættelse af et *længerevarende bidrag*. Udgangspunktet for tilkendelse af *tidsubegrænset bidrag* bør ifølge min opfattelse være, at den *bidragsberettigede har svært ved at forsørge sig selv efter et langvarigt ægteskab*, eller der findes andre *særlige grunde*.

Vedrørende bidragets udbetalingsmåde vil det efter min overbevisning være fordelagtigt at indføre en *lovbestemmelse* i dansk ret, der angiver, at *underholdsforpligtigelsen kan opfyldes løbende eller ved betaling af engangsbidrag*.

Der bør efter min opfattelse være en *enstrenget kompetenceordning* vedrørende ægtefællebidrag, således at både pligten, varigheden og størrelsen bliver afgjort ved samme instans. Efter min mening taler meget for, at statsforvaltningen bør være den kompetente myndighed. Det kan således på baggrund af det ovenfor anførte konstateres, at der efter min opfattelse er grundlag for at tage reglerne om ægtefællebidrag op til fornyet overvejelse, eftersom reglerne har rødder i et anderledes samfund, og idet flere nye problemstillinger af denne årsag er kommet til. En reform på området imødeses således.

8. Litteraturliste 1 - anvendt litteratur

Bøger:

Det i parentes angivne er den i specialet anvendte forkortelse af forfatter og titel.

Agell, Anders: *Nordisk äktenskapsrätt*, 2003 (Agell, Nordisk äktenskapsrätt)

Agell, Anders: *Äktenskap Samboende Partnerskap*, 2. udg., 1998. (Agell, Äktenskap Samboende Partnerskap)

Agell, Anders: *Underhåll till barn och make* 4. udg., 1988. (Agell, Underhåll till barn och make)

Andersen, Ernst: *Ægteskabsret 1*, 1954.

Andersen, Ernst: *Familieret*, 1964.

Andrup H.: *Om ægteskab og underhold*, 1971. (Andrup, Om ægteskab og underhold)

Andrup H., J. Kessler, H. Bitsch-Larsen: *Skilsmisse-adfærd*, 1989. (Andrup m.fl., Skilsmisse-adfærd)

Anners Erik: *Den Europeiske Rettens Historie*, 1983.

Bentzon, Viggo: *Hvad nyt bringer ægteskabsloven?*, 1920. (Bentzon, Ægteskabsloven)

Bentzon, Viggo: *Familieretten 1*, 1924 (Bentzon, Familieretten)

Boele-Woelki K., B. Braat, I. Sumner: *European Family Law in Action, Volume 2, Maintenance between former spouses*, 2003 (Boele-Woelki K., European Family Law in Action)

Boele-Woelki K. m.fl.: *Principles Of European Family Law Regarding Divorce And Maintenance Between Former Spouses*, 2004. (Boele-Woelki K. m.fl., Principles of European Family Law)

Borum, O. A. : *Familieretten 2*, 2.udg., 1946

Danielsen, Svend: *Skilsmissegagen, skandinaviske synsvinkler*, 1989 (Danielsen, Skilsmissegagen)

Danielsen, Svend: *Ægteskabsloven kapitel 4 og 5, Retsplejeloven kapitel 42*, 1993 (Danielsen, ÆL)

Deuntzer J.H.: *Den Danske Familieret*, 4 udg., 1899 (Deuntzer, Familieretten)

Holmøy Vera: *Ekteskapslovgivningen Lütken og Platous kommentar-udgave*, 3. udg., 1971

Holmøy Vera og Peter Lødrup: *Ekteskabsloven og enkelte andre lover med kommentarer*, 2001.(Holmøy og Lødrup, Ekteskabsloven)

Hornslet, Mogens m.fl.: *Ægteskabsloven*, 2 udg., 1984.

Krieger A. og Harløv V.: *Fattigloven med kommentarer*, 2 udg., 1906

Lund-Andersen Ingrid m.fl.: *Familieret*, 5.udgave, 2003. (Lund-Andersen m.fl., Familieret)

Lødrup Peter: *Familieretten*, 4. udgave, 2001. (Lødrup, Familieretten)

Nielsen Linda: *Familieretten*, 3. udgave, 2001. (Linda Nielsen, Familieretten)

Nielsen Linda: *Familieformueretten*, 1993. (Linda Nielsen, Familieformueretten)

Søby Søren og E. Just: *SKILT – men fortsat fælles økonomi*, 1996.

Love, lovforslag, forarbejder, betænkninger:

Betænkning 2 nr. 369, *Ægteskabets indgåelse og opløsning samt forældremyndighed og samkvemsret*, 1964. (Betænkning 2, 1964)

Betænkning 4 nr. 719, *Vilkårene for separation og skilsmisse*, 1974. (Betænkning 4, 1974)

Betænkning 7 nr. 796, *Fremgangsmåden ved separation og skilsmisse*, 1977 (Betænkning 7, 1977)

Betænkning nr. 1121, *Separations- og skilsmissebetingelser*, 1987 (Betænkning 1121, 1987)

Betænkning nr. 731, *Den statslige administration på amtsplanet*, 1975 (Betænkning 731, 1975)

Forslag vedrørende fremgangsmåde ved separation og skilsmisse udarbejdet af en tværfaglig arbejdsgruppe under Dansk Retspolitisk Forening, *Mor-Barn-Far skal skilles*, 1980.

Forslag til lov om ændring af lov om forældremyndighed og samvær, lov om ægteskabets indgåelse og opløsning og forskellige andre love (*udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område*) nr. XXX, se

http://www.civildir.dk/publikationer/Komunalreformen/Lovforslag_m ed_bilag.pdf

(Lovforslag om udmøntningen af kommunalreformen på det familieretlige område)

Redegørelse om *Familieretlig strukturreform – én fælles indgang til opløsning af ægteskab og afklaring af uenighed om forældremyndighed*, redegørelse afgivet af en arbejdsgruppe under Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender, november 2004. Se

<http://www.civildir.dk/publikationer/Kommunalreformen/Redegørelse .pdf> (Redegørelse om den familieretlige strukturreform)

Udkast til Lov om ægteskabets indgåelse og opløsning, 1913 (1913-udkastet)

Udkast til Lov om ægteskabets retsvirkninger, 1918 (1918-udkastet)

RT 1918-19 sp. 5262-5280, 5455-5457, 5491, 5510, 5610, 5614-5615, 5633-5634.

Lov nr. 276 af 30. juni 1922 om Ægteskabets Indgåelse og Opløsning Rigsdagstidende for 1921-22: Landst.Tid. sp. 405-439, 2507-10, Folket. Tid. Sp. 6707-6748, 8636-8668, Tillæg A sp. 4187- 4240, Tillæg B sp. 1713-1739, 3353-3412, 3679, Tillæg C sp. 1559-1594, 2511-1594.

Lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse.

FT 1967-68 Tillæg A sp. 2937-3019, FF sp. 2820, 3628-3658.

Lov nr. 256 af 4. juni 1969 om ægteskabs indgåelse og opløsning

FT 1968-69 sp. 225, 6798-6841, 7016, Tillæg A sp. 849-930, Tillæg B sp. 1885-1902, 1944-1952, 1962-1974, 1993-1996, 2006, Tillæg C sp. 785-798.

FT 1979-80 sp.8774-8784, 9472-9507.

Lov nr. 209 af 5. april 1989 om ændring af ægteskabsloven m.v.

FT 1988/89 sp.141-142, 939-956, 7954-7958, 8234-8238, Tillæg A sp.1101-1146, Tillæg B sp.987-1014.

Beslutningsforslag nr. B55, om ophævelse af tidsbestemt bidragspligt, fremsat d. 1.februar 1994 af Fremskridtspartiet (B55)

FT 1993/94 sp. 7593-7611

Lov nr. 709 af 13. august 2003 om aktiv socialpolitik

Lov nr. 47 af 4. juli 1991 om ekteskab. (Ekteskabsloven)

Odelstingsproposition nr. 13, 1937 om forandringer i ekteskabslovgivningen side 1-26. (Ot. prop. Nr. 13)

Rigstrygdeverkets Rundskriv nr. 53 af d. 1.februar 1994 om ektefellebidrag: <http://rundskriv.trygdeetaten.no>, vælg herefter ”Hovednummer 53,” vælg ”Ektefellebidrag.” (Rigstrygdeverkets Rundskriv nr. 53)

Norges offentlige utredninger, NOU 1987:30 Instilling til ny ekteskabslov del 2. (NOU 1987:30)

Äktenskapsbalk 1987:230 (ÄktB)

Domme:

Ugeskrift for retsvæsen:

U 1977.136H

U1979.884H

U1980.890H

U1981.942H
U 1981.1048V
U1983.693H
U1990.945V
U1992.243V
U1994.627H
U1995.950Ø
U1996.191Ø
U1996.1389V
U1996.1529Ø
U1998.1130H
U1999.303V
U 1999. 307Ø
U1999.460V
U2000.957V
U2004.1954V

Tidsskrift for familie- og arveret:

T:FA 1997.87V
T:FA 1997.171Ø
T:FA 1998.13Ø
T:FA 1998.37Ø
T:FA 1998.53Ø
T:FA 1998.166Ø
T:FA 1998.284Ø
T:FA 1999.435Ø
T:FA 2000.31V
T:FA 2000.65Ø
T:FA 2000.85Ø
T:FA 2002.105V
T:FA 2002.108V
T:FA 2002.328Ø
T:FA 2003.77V
T:FA 2003.299Ø
T:FA 2003.404V
T:FA 2003.428V
T:FA 2003.438V
T:FA 2003.461Ø
T:FA 2003.467Ø
T:FA 2004.16V

Kommentarer, artikler, m.m.:

Andrup H.: *Retsopgør mellem ægtefæller i retspolitisk og familiepolitisk belysning*, Juristen 1968 s. 433-449.

Andrup H.: *Om forenklingen af behandlingen af ægteskabsager*, U1975B.293.

Andrup H.: *Om familieretspolitik og om Svend Danielsens disputats*, U1990B.288.

Andrup H.: *To justitsministerielle improvisationer om hustrubidrag*, Advokaten 1988 s. 453-456.

Basse Ellen Margrethe: *Nogle forfatningsretlige synspunkter vedrørende ægteskabssagernes fremtidige forum*, U1976B.45.

Bille Anders: *Anmeldelse af "Skilsmisseadfærd"*, U1990B.142.

Bohr Ole, Karen Spindler, Birgitte Waarst: *Revision af reglerne om ægtefællebidrag samt en kort præsentation af de nye svenske regler*, U1983B.207.

Danielsen Svend: *Bidrag i langvarige ægteskaber landsretsdomme 1988-1990*, Dommerforeningens Domsoversigter Ringbind 6, juni 2001.

Danielsen Svend: *Ægteskabssager - 519 domme fra landsretterne 1984-1985*, Dommerforeningens Domsoversigter Ringbind 6, juni 2001.

Danielsen Svend: *Hustrubidrag Landsretspraksis 1981-82*, U1984B.131.

Danielsen Svend: *Skilsmissestatistik*, U1988B.335.

Danielsen Svend: *Ægteskabssagernes forvandling*, U1993B.231.

Danielsen Svend: *Landsretsbidragspraksis*, T:FA 2000 s. 235-39.

Elmer Michael, Marianne Lund Larsen: *Familieretlige lovændringer i 1989*, Juristen 1990 s. 126- 134.

Folketingets ombudsmands beretninger 1977 s. 120-128, 1988 s. 293, 306.

Frederiksen Sune: *Mandens livsvarige ansvar for kvinden*, Politiken d. 20/12 1984

Frost Lis: *Faste samlivsforhold og underholdsbidrag*, U1980B.293.

Funch Jensen H.: *Ægteskabsudvalgets betænkninger 1-4*, Juristen 1975 s. 141-8.

Graversen Jørgen: *Skilsmissesagsbehandling i nordisk belysning*, Juristen 1990 s. 35-43.

Graversen Jørgen: *Anmeldelse af "Om ægteskab og underhold"*, Fuldmægtigen 1972, s. 71-77.

Graversen Jørgen: Marianne Højgaard Pedersen, *Forvirring om ægtefællebidrag*, Juristen 1990 s. 122-134.

Holm Eilschou N.: *Tidsbegrænsning, aftrapning og bortfald af fastsatte hustrubidrag*, U1969B.177.

Jørgensen Feilberg Jens: *Domstolenes praksis med hensyn til fastsættelse af bidragspligt*, U1975B.93.

Kaa Hans: *Mere om behandling af ægteskabssager*, U1977B 225-231.

Kisbye Møller J.: *Skal alle familieretssager overgå til domstolene?*, U1977B. 217-225.

Kronborg Anette: *Ægtefællebidrag*, T:FA 2004 s. 367- 373.

Lind Oluf: *Tidsbegrænsning af underholdspligt*, Juristen 1954 s. 295-302.

Nørgaard Jørgen: *Spørgsmål om ægtefællebidrag uden tidsbegrænsning*, U1994B.440.

Pedersen Marianne Højgaard: *Landsretsdomme om ægtefællebidrag 1. oktober 1993 – 1. oktober 1994*, Dommerforeningens Domsoversigter, Ringbind 7, juni 2001.

SISYFOS: *Informationsblad for Landssammenslutningen mod ægtefællebidrag*, oktober 2001.

Taksøe-Jensen Finn: *Anmeldelse af Skilsmisssagen*, U1990B.136.

Trolle J.: *Bemærkninger til Ægteskabsudvalgets Betænkning 1-6*, U1975B.61

Trolle J.: *Om ægtefællebidrag efter dom og administrativ skilsmisse*, U1969B.61

Andet:

Commission on European Family Law (CEFL)

[http://www.law.uu.nl/priv/cefl.:](http://www.law.uu.nl/priv/cefl.)

De nationale rapporter vedrørende "Grounds for Divorce and Maintenance Between Former Spouses:"

Danmark: I. Lund- Andersen m.fl.: "*Danish Report concerning the CEFL Questionnaire on Grounds for Divorce and Maintenance Between Former Spouses*". (Lund-Andersen I. m.fl., Danmarks rapport)

Tyskland: Prof. Dieter Martiny m.fl.: "*German Report concerning the CEFL Questionnaire on Grounds for Divorce and Maintenance Between Former Spouses*". (Martiny, Dieter m.fl., Tysklands rapport)

Holland: Prof. Katharina Boele-Woelki m.fl.: "*Dutch Report concerning the CEFL Questionnaire on Grounds for Divorce and Maintenance Between Former Spouses*". (Boele-Woelki, Katharina m.fl., Hollands rapport)

9. Litteraturliste 2 - litteratur der har inspireret

Bøger:

Andrup H.: *Dansk underholdsret – sociologisk illustreret*, 1978.

Nørgaard Irene: *Separation og Skilsmisse*, 1990.

Kommentarer, artikler, rapporter m.m.:

Bertung Birgit: *Nede mellem kvinderne*, Berlingske Tidende d. 4. januar 1989.

Bøgelund Eva: *Grundigt og betænksomt*, DJØFbladet 1989 s. 17-19.

Frederiksen Sune: *Mandens livsvarige ansvar for kvinden*, Politiken d. 20. december 1984.

Funch Søren og Karen Ellehøj: *Bitre mænd vil slippe for bidrag*, Politiken d. 4. december 1988.

Lassen Jørgen: *Underholdsbidrag og/eller skifte*, U1979B.68.

Lund-Andersen Ingrid: *Harmonisering af europæisk familieret*, Globalisering og familieret, 2004 s. 110-117.

Nielsen Linda og Vibeke Vindeløv: *Familieretten på vej mod år 2000. Vue over Familierettens placering i systemet*, SUUM CUIQUE, Retsvidenskabelige afhandlinger, Københavns universitet 1991, s. 195-203.

Rapport fra Nordisk Familieretligt Seminar: *om ægtefællebidrag efter ægteskabets sammenbrud*, på Aarhus Universitet, 16.-17. september 1986.

Søby Søren: *Livsvarig forsørgelsespligt kolliderer med retssikkerheden*, Lov&Ret 06, juni 1993 s. 12-14.

Sørrig Kirsten: *Til kamp mod eks-konerne*, Berlingske Tidende d. 10. januar 1989.

Sørrig Kirsten: *Rimeligt nok at mændene betaler*, Berlingske Tidende d. 10. januar 1989.

Sørrig Kirsten: *Jeg tabte social prestige*, Berlingske tidende d. 25. januar 1989.